

TELÂFER AĞZI

Sahadan Derlenmiş
Masal Metinleri Üzerine
Bir İnceleme

ÇOBAN ULUHAN - ÖNDER SAATÇİ

“**dün**”den öğrendiklerinle
“**bugün**”ü yaşamak
“**yarın**”ları aydınlatır.

© 2025, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 459

Edebiyat: 248

ISBN 978-625-5905-27-7

Sertifika No: 52315

Baskı Yeri ve Tarihi: İstanbul, 2025

Yazarlar: Çoban Uluhan - Önder Saatçi

Editör: Ahmet Akgül

Yayın Yönetmeni: İrfan Güngörür

Dizi Editörü: Furkan Öztürk

Baskı Hazırlık: DBY Ajans

Baskı/Cilt:

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 52846)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Telâfer Ağzı: Sahadan Derlenmiş Masal Metinleri Üzerine Bir İnceleme

Yazarlar: Çoban Uluhan (Prof. Dr.) , Önder Saatçi (Dr.)

Editör: Ahmet Akgül (Doç.Dr.)

İstanbul : DBY Yayınları, 2025.

88 s. ; 13,5 x 21,0 cm ____ (DBY Yayınları ; No. 459)

ISBN 978-625-5905-27-7

1- Edebiyat 2- Ağız 3- Telâfer Ağzı

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI

Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4

Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul

www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

Tel.: +90 212 526 98 06

TELÂFER AĞZI

Sahadan Derlenmiş
Masal Metinleri Üzerine Bir İnceleme

ÇOBAN ULUHAN - ÖNDER SAATÇİ

ÇOBAN ULUHAN, 1948 yılında Kerkük’e bağlı Beşir köyünde doğdu. İlköğrenimini Beşir’de aldı. Ortaokul ve liseyi Irak Türkmenlerinin merkez şehri Kerkük’te okudu. 1971’de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydoldu. Hasan Eren, Vecihe Hatiboğlu, Gündüz Akıncı, Hasibe Mazioğlu, Doğan Aksan gibi devrin ünlü hocalarından dersler aldı. 1975 yılında “Kerkük Folkloru” başlıklı bitirme teziyle lisans mezunu oldu. 1979 yılında “Irak Türkmen Ağızları” teziyle doktora öğrenimini tamamladı ve ülkesine döndü. 1979’da Bağdat Üniversitesinde Filoloji Fakültesinin Türk Filolojisi Bölümünde öğretim üyesi olarak göreve başladı. Zamanla bölüm başkanlığına yükseldi. 2003 sonrası Kerkük Üniversitesindeki Eğitim Fakültesinin Türkçe Eğitimi Bölümüne geçerek çalışmalarına burada devam etti. Prof. Dr. Çoban Uluhan 2014 yılında, Kerkük Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünden emekli oldu.

Diğer Kitapları:

Mahir’in Divanı’ndan Seçmeler (1988), Kerküklü Mehmet Nevruzi-Yusuf u Züleyha (2007), Molla Yasin Divanı’ndan Seçmeler-Sinezenler (Zeynep Çoban Hıdır ile) (2014), Irak Türkmen Ağızları (2021), Irak Türkmen Ağzı Grameri (2021), Divanü Lugâti’t-Türk’ten Kerkük Türkçesine (2022), Irak Türkmen Türkçesinde Fiil (2024)

ÖNDER SAATÇİ, 1967 yılında Kerkük’te doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu şehirde tamamladı. 1980’de, Irak Türkmenlerine yönelik baskılardan dolayı ailesiyle birlikte anavatan Türkiye’ye göç etti. Lise tahsilini 1985’te Antalya Lisesinde, yükseköğrenimini 1989’da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde tamamladı. 1999’da Gazi Üniversitesinde, *Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi* başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamlayarak alanında bilim uzmanı ünvanını almaya hak kazandı. 2020 yılında ise Aydın Adnan Menderes Üniversitesinde hazırladığı, *Dilde Arkaiklik Olgusu ve Irak Türkmen Ağızlarındaki Dil Unsurlarının Arkaik Bağlamında İncelenmesi* teziyle yeni Türk Dili alanında doktor oldu.

1990 yılından 1997’ye kadar MEB’e bağlı çeşitli ortaokul ve liselerde öğretmenlik mesleğini icra etti. 1997’de, Süleyman Demirel Üniversitesinde Türk Dili Okutmanlığı görevine atandı. 2018 yılında Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesine geçti. Hâlen Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesinin çeşitli birimlerinde öğretim görevlisi olarak dersler vermekte ve *Fuzûlî* dergisinin editörlüğünü yapmaktadır. Yazar alanıyla ilgili akademik çalışmalar yapmaya ve kültürel yazılar yazmaya devam etmektedir.

Diğer Kitapları:

Futbol Deyimleri Sözlüğü (2014), Irak Türkmenleri İçin (2020), Esad Naib Kerkük Nükteleri (Kitap ve Yazma) (2024), Lugât-ı Türkiye (Kerkük’te Yazılmış İlk Türkçe Sözlük Hacı Abdullah Sâfi) (Necat Kevseroğlu ile) (2024)

İçindekiler

Ön Söz	7
Kısaltmalar	10
Giriş	11
Telâfer Adı	11
Telâfer'in Coğrafi Konumu	11
Telâfer'in Türkleşme Süreci	11
Telâfer'in Sosyo-Kültürel Durumu	12
Telâfer Ağzı Üzerine Çalışmalar	13
İnceleme	17
1.Telâfer Ağzında Bazı Gramer Özellikleri	17
1.1. Ses Bilgisi	17
1.1.1. Telâfer Ağzına Has Bazı Sesler	17
1.1.1.1. Telâfer Ağzında Ünlüler	17
1.1.1.1.1. Telâfer Ağzında Ünlü Uzunlukları	18
1.1.1.1.2. Ünlü Uyumları	19
1.1.1.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	19
1.1.1.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	19
1.1.1.1.3. Ünlüler Arasında Ses Değişmeleri	20
1.1.1.1.4. Ünlülerle İlgili Ses Hadiseleri	21
1.1.1.2. Telâfer Ağzında Bazı Ünsüzler	22
1.1.1.2.1. Ünsüzler Arasında Düzenli Ses Değişmeleri	23
1.1.1.2.2. Ünsüzler Arasında Düzensiz Ses Değişmeleri	25
1.1.1.2.3. Ünsüzlerle İlgili Bazı Ses Hadiseleri	27
1.1.1.3. Diğer Dillik Hadiseler	31

1.2. Şekil Bilgisi.....	31
1.2.1. Telâfer Ağzında Bazı Arkaik Şekil Unsurları	31
1.2.2. Telâfer Ağzında Bazı İyelik Çekimleri.....	32
1.2.3. Telâfer Ağzında Bazı Kiplerin İyelik Kökenli Kişi Ekleriyle Çekimlenmesi.....	32
1.2.4. Telâfer Ağzında Diğer Bazı Kiplerin Teklik İkinci Kişi Çekimi	33
1.2.5. Ben ve Sen Zamirlerinin Yönelme Hâli Ekiyle Çekimlenmesi	34
1.2.6. Telâfer Ağzında Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekleri: -Up / -mİş ...	34
1.2.7. Yeterlilik Fiilinin Olumsuzunun Çeşitliliği	35
1.2.8. Telâfer Ağzında Emir Teklik İkinci Kişi Çekiminde Eksizlik.....	35
1.2.9. Zamir Kökenli Teklik Birinci ve İkinci Kişi Eklerinin Düz-Geniş Ünlülü Olması	36
1.2.10. Telâfer Ağzında Belirtme Hâli Ekinin Kullanım Biçimi ...	37
1.3. Telâfer Masallarında Bazı Kelimelerle İlgili Notlar.....	37
1.3.1. Telâfer Ağzında Bazı Arkaik Kelimeler	37
1.3.2. Dahi (< takı) Kelimesinin Gelişme Safhaları	40
1.3.3. Telâfer Ağzında Bazı Alıntı Kelimeler	41
1.3.4. Telâfer Ağzında Bazı Deyimler.....	42
1.3.5. Telâfer Ağzında Bazı Dualar ve Beddualar	42
Sonuç	43
Metinler	47
Dizin	63
Kaynaklar	87

Ön Söz

Bir süre önce, değerli bilim adamı, Irak Türkmen ağzlarıyla ilgili birçok çalışmaya imza atmış olan Çoban Uluhan, yıllar öncesinden derlenmiş sekiz masal metni ve Sadettin Buluç'un "Tellâfer Türkçesi Üzerine" makalesinin sonunda kaydetmiş olduğu "Serçek" metnini transkripsiyonlanmış hâlde bana göndermiş ve bunların indeksini çıkarmamı istemişti. Ben de bu talebi yerine getirmiş ve metinlerin indeksini çıkarmıştım. Sonra Çoban Hoca'mız metinlerin gramerini de benim yazmamı arzu etti. Kendisinin bu arzusunu da geri çevirmeyerek o işe de giriştim; ancak metinler gerek nitelik gerek nicelik bakımlarından yetersizdi. Her şeyden önce metinlerin tamamı sekiz masal ve bir hikâyeden oluşmaktaydı. Anlatı türlerine dayanarak bir gramer çalışması yapmak birçok mahzuru da beraberinde getirecekti. Üstelik, derleyenleri ve derleme yerleri belli olmasına rağmen kaynak kişilerle ilgili -biri hariç- herhangi bir bilgi yoktu. Bunun da sebebi derlendiği dönemdeki (1970'li yıllar) sıkı Ba's rejiminin Irak Türklerine uygulamış olduğu baskılardı. Çoban Uluhan'a göre bu baskılardan dolayı kaynak kişiler, derleyenlerden, isimlerinin saklı tutulmasını istemişler. Tabii, araya giren uzun yıllar içinde Telâfer ağzında bazı değişimler de meydana gelmiş olmalıdır ki bütün bu sorun-

lar elimizdeki derleme metinlerinden sağlam ve nitelikli bir gramer çıkarılmasının önündeki en önemli engellerdi. Ancak eldeki malzemenin hiçbir şekilde işlenmemesi de olmazdı. Zira, Telâfer ağzına dair bazı çalışmalar bulunsun da elimdeki malzemenin de bir şekilde işlenmesi gerekliydi. Dahası, eldeki metinlerin uzun bir zaman önce derlenmiş olması Telâfer ağzında, bugüne göre değişmiş olan birtakım dil unsurlarının belirlenmesinde işe yarayabilirdi. İşte, bütün bunları göz önünde bulundurunca, bu çalışmayı, tam bir gramer çalışması olarak değil, eldeki metinlerde geçen Telâfer ağzına dair önemli birtakım gramer özelliklerini kaydetmeye yönelik bir çalışma şeklinde tasarladım. Kaydettiğim özelliklerin bir kısmı Telâfer ağzını diğer Irak Türkmen ağızlarından ve Türkiye Türkçesi yazı dilinden ayırtan, bir kısmı Azerbaycan Türkçesiyle ortak olan, bir kısmı da eski Türkçenin kalıntılarından gösteren arkaik özelliklerdir.

Yukarıda da belirttiğim gibi, bu çalışma alışlagelmiş bir ağız çalışması olmasa da bölge ağzındaki gramer özelliklerinin bir düzen içinde ortaya konması için diğer ağız çalışmalarındaki gibi “ses bilgisi-şekil bilgisi-söz varlığı” sıralamasına bağlı kaldım. Eserin hacmini büyütmemeye düşüncesiyle, incelemede verdiğimiz örneklerin metinlerdeki yerleri gösterilmemiş, bu gibi bilgiler indeks bölümüne hasredilmiştir.

Çalışma sırasında bugüne kadar Telâfer ağzıyla ilgili yazılmış eserlere de başvurmayı ihmal etmedim. Karşılaştırma yöntemiyle bazı bulguları desteklemeye gittiğim gibi, geçmiş yıllarda yayınlanmış bazı eserlerde isabetli bulmadığım bilgi ve bulgulara dair görüşlerimi de dipnotlarda belirttim.

Bu vesileyle elinizdeki bu mütevazı kitabın hazırlanmasında görüş, öneri ve eleştirileriyle çalışmaya katkı sağlayan değerli Türkolog Prof. Dr. Mustafa Argunşah’a, kitabın ortaya çıkmasında görüş alışverişinde bulunduğum Prof. Dr. Talât Dinar’a, kitabın yayına hazırlanmasında ve bilgisayarda düzenlenmesinde

yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Ahmet Akgül'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu incelemede ortaya çıkan bilgi ve bulguların, Telâfer ağzı ile ilgili çalışmalara ve genel Türkoloji araştırmalarına katkıda bulunacağını ümit etmekteyim.

Dr. Önder Saatçi

Isparta, 2025

Kısaltmalar

Ar.	: Arapça
agb	: adı geçen bildiri
age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
agt	: adı geçen tez
bk.	: bakınız
C	: cilt
Haz.	: hazırlayan
ITA	: Irak Türkmen ağızları
S	: sayı
s.	: sayfa
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TT	: Türkiye Türkçesi

İŞARETLER

Ø	: kullanılmayan dil unsuru
>, <	: gelişme yönü

Giriş

Telâfer Adı

“Telâfer” adının *tell* (Ar. tepe) + *ağber* (Ar. toz toprak) kelimelerinin birleşmesi ile meydana geldiği ve zamanla “Telâfer”e dönüştüğü düşünülmektedir. İlçenin yerlileri ise kendi yurtlarına *Tılafar* demektedirler¹.

Telâfer’in Coğrafi Konumu

Irak-Suriye sınırında ve Anadolu’ya geçiş yolunda bulunan Telâfer, adından da anlaşılacağı üzere, bir yükselti üzerine kurulmuştur. Musul’a bağlı bir ilçe olan Telâfer il merkezinin 65 km batısındadır. Sincar Dağı’nınsa kuzeyinde ve Sincar’a 55 km uzaklıktadır².

Telâfer’in Türkleşme Süreci

Telâfer’in Türk hâkimiyetine girmesi 11. yy’ın sonlarına dayanır. Bu asırda bölge Selçuklu Devleti sınırlarına katılır. Sonraları Atabeyler, İl-

¹ Suphi Saatçi, *Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşim Bölgeleri*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 80.

² Suphi Saatçi, *age*, s. 80; Ümit Özdağ-Nevin Yazıcı, “Irak’ta Direnen Bir Türkmen Kent Telâfer”, *Irak Coğrafyasında Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu (18-19 Mayıs 2012 / Bilecik) Bildiriler Kitabı*, s. 204.

hanlılar, Celayirlilerin kontrolü altına girer. Osmanlı Devleti dönemindeyse; 1534'te Kanuni Sultan Süleyman'ın ve 1638'de IV. Murat'ın Bağdat seferlerinden dönüşlerinde, bir kısım askerlerini burada yerleştirdikleri biliniyor. Günümüzde Telâfer'deki "Alaybegli" sülalesinin bu askerlerin soyundan geldiği, Telâfer'in Hasanköy Mahallesi'ndeki Himmetli sülalesinin de IV. Murat dönemindeki Kayserili Süvari Yüzbaşısı Himmet Ağa'ya dayandığı söylenir. II. Mahmut'un 1826'da Yeniçeri Ocağını silah zoruyla ortadan kaldırmasının ardından da küçük bir yeniçeri grubunun Telâfer bölgesine sığındığı düşünülmektedir. Bunların dışında, Anadolu'nun güneyinden ve doğusundan gelerek buraya yerleşen aileler de vardır³.

Telâfer'in Sosyo-Kültürel Durumu

Telâfer ilçesi günümüzde 400.000-450.000 civarında bir nüfus barındırmaktadır ki ilçe merkezinin tamamı, köy ve kasabaları da düşünüldüğünde büyük bir kısmı (%70) Türkmen'dir. Ancak savaş şartlarından dolayı bu nüfusun önemli bir kısmı Irak'ın güneyine ve Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Telâfer'de Türkmenlerden başka Araplar ve diğer etnik gruplar da bulunmaktadır⁴.

Telâfer'in Türk nüfusunun tamamı Müslüman olmakla birlikte, bu nüfusun %50'si sünni, %40'ı şii, % 10'u ise Bektaşî'dir⁵. Telâfer'de köklü bir aşiret geleneği bulunmakla birlikte, aşiretlerden her birinin bütün fertleri aynı mezhepten olmayabilir. Telâfer'de farklı mezhepler arasında uzun asırlar boyunca hiçbir ihtilaf çıkmamış olsa da 2004 sonrasında mezhepçilik dalgası toplumda birtakım olumsuz yönelişlere sebep olmaktadır⁶.

³ Suphi Saatçi, *age*, s. 80-81.

⁴ Ümit Özdağ-Nevin Yazıcı, agb, s. 205-207.

⁵ Ahmet Telâferli, "Türkmen Şehri Telâfer", *Kardaslık*, S: 42 (Nisan-Haziran 2009), s. 35.

⁶ Ümit Özdağ-Nevin Yazıcı, agb, s. 207.

Telâfer halkı daha çok tarımla geçinir. Ancak Telâfer ahalisi çocuklarını, örgün eğitim alma yönünde de teşvik etmiş; böylece toplumun kültür seviyesi yükselmiştir. Nitekim, Telâfer’den pek çok doktor, mühendis, öğretmen, diş hekimi, eczacı, avukat yetişmiştir⁷.

Telâfer Irak Türkmen edebiyatının da önemli bir merkezidir. Burada âşık edebiyatı, türküler, yöreyle özdeşleşmiş bir halk anlatısı türü olan serçek vb. anonim halk edebiyatı türleri ve halk oyunları, çocuk oyunları, düğün gelenekleri, pek canlıdır. Daha çok Kerkük ve Erbil yöreleriyle anılan hoyrat türü de son dönemlerde Telâfer’de önemli bir gelişme kaydetmiştir⁸. Bunun yanında, Telâfer’den pek çok halk şairi ve kalem şairi de yetişmiştir: Derviş Hüseyin, Felekoğlu, Rıza Çolakoğlu, Yasin Yahyaoğlu, Heyyiri, Molla Muhammed Ali Altunçu, Kör İbrahim, Ali Çolakoğlu bunlardan bazılarıdır⁹.

Telâfer Ağzı Üzerine Çalışmalar

Telâfer ağzı üzerine bugüne dek yapılmış çalışmaların nitelik ve nicelik bakımlarından yeterli olduğu söylenemez. Bu ağızla ilgili ilk çalışma Sadettin Buluç’a aittir¹⁰. Buluç konuyla ilgili makalesinde, ilçenin, ana hatlarıyla, tarihî gelişim safhalarına ve nüfus yapısına da değinerek Telâfer ağzıyla ilgili ses, şekil ve kelime hazinesi bakımından bazı temel bilgiler sunmuştur. Buluç, bu bilgilerin derlenmesinde kendisine Muhsin Sulo adlı bir Telâferlinin yardımcı olduğundan söz etmektedir; ancak bu kişinin Buluç’a rehberlik mi ettiği yoksa ona dil malzemesi mi verdiği makaleden anlaşılmamaktadır. Yine de bu çalışma bir ilk olmasından dolayı yol açıcı olmuştur, denilebilir.

⁷ Suphi Saatçi, *age*, s. 87.

⁸ Rıza Çolakoğlu, “Telâfer’de Çağdaş Hoyrat Devinimi”, *Değişik Yazılar*, Fuzuli Basım ve Yayınevi, Kerkük 2019, s. 79-82.

⁹ Rıza Çolakoğlu, “Telâfer’de Şiir Ne Zaman Başlamıştır?”, *Kardaşlık*, S: 98 (Nisan-Haziran 2023), s. 43-45.

¹⁰ Sadettin Buluç, “Tallâfer Türkçesi Üzerine”, *TDAY-Belâten* [1974] 1973- 1974.

Telâfer ağzı uzun yıllar Türkologların ilgisi dışında kaldıktan sonra, İŞİD zulmünden kaçarak Türkiye’ye sığınan Telâferliler, 2015’ten itibaren, yeni bir araştırma dalgasına vesile olmuşlardır. Bu Telâferli göçmenlerden yararlanarak Habib Hürmüzlü, daha önce yayınlamış olduğu “Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü” için bazı kelimeler derlemiş ancak bunlar henüz kayıt altına alınarak Türkologların istifadesine sunulmamıştır. Bununla birlikte, Noor İ. A. Bayati bu göçmenlerden de yararlanarak 2017 yılında “Telâfer Türkmen Ağzı” adı altında bir yüksek lisans tezi¹¹ sunmuştur. Bayati tezinde derlemiş olduğu çeşitli metinlere dayanarak Telâfer ağzının ses ve şekil bilgisi ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Bayati ayrıca, Kardeşlik dergisinde “Telâfer Türkmen Ağzı”¹² başlığıyla bir makale yayınlamıştır. Bu makalede Telâfer ağzı ses bilgisi hakkında bilgi verilmiştir.

Konuyla ilgili yayınlanmış önemli bir eser de Rıza Çolakoğlu’nun “Telâfer Folkloru”dur¹³. Kitap her ne kadar bir folklor derleme çalışması olsa da eserde “Telâfer Ağzının Özellikleri” bölümünde fonetik ve kısmen söz varlığıyla ilgili bazı bilgiler verilmiş, ayrıca bir kısım dil (ağız) malzemesine (atasözleri, dualar, beddualar) ve “Telâfer Ağzı Sözlüğü” başlığı altında bir lugatçeye de yer verilmiştir. Çolakoğlu’nun dile ve bilhassa Telâfer ağzının söz varlığına olan ilgisi onu daha başka çalışmalara da yöneltmiş, “Telâfer Ağzının Özellikleri-Telâfer Ağzında Türkçedeki Anlamı Vermiyen Sözcükler”¹⁴ ile “Bir Zamanlar Özel Bir Telâfer Ağzı Varmış”¹⁵ başlıklı makalelere imza atmıştır.

¹¹ Noor İbrahim Ahmed Bayati, *Telâfer Türkmen Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.

¹² Noor İbrahim Ahmed Bayati, “Telâfer Türkmen Ağzı”, *Kardeşlik* (Temmuz-Eylül 2017), S: 75, s. 24-28.

¹³ Rıza Çolakoğlu, *Telâfer Folkloru*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.

¹⁴ Rıza Çolakoğlu, “Telâfer Ağzının Özellikleri-Telâfer Ağzında Türkçedeki Anlamı Vermiyen Sözcükler”, *Türkmeneli*, S: 183 (Nisan 2023), s. 37-40.

¹⁵ Rıza Çolakoğlu, “Bir Zamanlar Özel Bir Telâfer Ağzı Varmış”, *Türkmeneli*, S: 209 (Haziran 2025), s. 22-24.

Son olarak da 2024 yılında “Telâfer Ağzı Sözlüğü”nü¹⁶ yayınlamıştır. Bu sözlük hem Latin harfleri hem de Arap harfleriyle yayınlanmıştır.

Telâfer ağzı ile ilgili bir diğer çalışma da Ghadeer Mohammed Qasım Barem’in “Telâfer Mikrotoponimleri ve Dil İncelemesi”dir¹⁷. Bu tezde Telâfer bölgesindeki birçok Türkçe yer adı ve coğrafi ad tespit edilerek bunların üzerinden fonetik, morfoloji ve leksik-semantik inceleme yapılmıştır.

Telâfer ağzı Bilgehan Atsız Gökdağ’ın da ilgisine mazhar olmuştur. Gökdağ 25-28 Eylül 2018 tarihleri arasında, Polonya’da düzenlenen Büyük Türk Dili Kongresi’ne sunmuş olduğu bir bildiriye daha sonra gözden geçirerek ve genişleterek, “Telâfer Ağzı”¹⁸ başlığıyla Karadeniz Araştırmaları dergisinde yayınlamıştır. Aynı makale Bağdat’ta Kardeşlik dergisinde de yayınlanmıştır¹⁹. Gökdağ makalesinde, bir yandan Telâfer’in tarihi ve coğrafyası bir yandan da Telâfer ağzının diğer ağız bölgeleriyle olan ilişkisi üzerinde durmuş, Telâfer ağzının ITA içindeki yerine temas ederek Güneydoğu Anadolu ve Azerbaycan sahasıyla olan bağlantılarına yer vermiştir. Gökdağ makalesinde, yörenin ses ve şekil bilgisi üzerinde de ayrıntılı bilgiler sunmuş; şekil bilgisi bölümünü ise fil çekimleriyle sınırlı tutmuştur.

Mohammed Abdulghani Elias AL Abbas da 2021 tarihli, “Rıza Çolakoğlu’nun Telâfer’den Derlediği Metinlerde Geçen Halk Bilimi Ürünlerinin Şekil Bilgisi Açısından İncelenmesi”²⁰ başlıklı yüksek

¹⁶ Rıza Çolakoğlu, *Telâfer Ağzı Sözlüğü*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara 2024.

¹⁷ Ghadeer Mohammed Qasım Barem, *Telâfer Mikrotoponimleri ve Dil İncelemesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.

¹⁸ Bilgehan Atsız Gökdağ, “Telâfer Ağzı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C: 16, S: 61, s. 102-119.

¹⁹ Bilgehan Atsız Gökdağ, “Telâfer Ağzı”, *Kardeşlik*, S: 360-361-362, s. 8-21.

²⁰ Mohammed Abdulghani Elias AL Abbas, *Rıza Çolakoğlu’nun Telâfer’den Derlediği Metinlerde Geçen Halk Bilimi Ürünlerinin Şekil Bilgisi Açısından İncelenmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.

lisans tezinde, yukarıda andığımız Rıza Çolakoğlu’nun eserlerindeki malzemeyi esas alarak bir şekil incelemesi gerçekleştirmiş ve tezinin sonuna bir “Sözlük” bölümü eklemiştir.

İnceleme

1. Telâfer Ağzında Bazı Gramer Özellikleri

1.1. Ses Bilgisi

1.1.1. Telâfer Ağzına Has Bazı Sesler

Telâfer ağzından derlenmiş masallarda TT yazı dilindeki ünlü ve ünsüzlerden başka aşağıdaki fonemlere de rastlanmaktadır:

1.1.1.1. Telâfer Ağzında Ünlüler

ā: uzun a: **āpā**ryı, **āş**ı, **bā**cı vb.

ä: açık e: **ķārā**nnıgı, **mā**zar, **nāh**ır vb.

ā: uzun açık e: **ķāb**ıl, **ķāl**ı, **ķārā**nnıgı vb.

ā: kapalı a: **dāl**ı, **zā**man vb.

ē: uzun e: **gelē**nı, **gēs**şın, **sēlē**dı vb.

ē: kapalı e: Tarihî Türk yazı dillerinde varlığı tespit edilmiş olan²¹ ve Azerbaycan sahası için karakteristik sayılan /è/ sesine Telâfer ağzında da rastlanır: **tēz**, **pēylevā**nı, **sēli**yı, **ēder**, **ēv**, **gēt**, **vēr**ir vb²². Bu ağzadaki /è/ TT yazı dili dikkate alındığında arkaik bir fonemdir.

²¹ Önder Saatçi, *Dilde Arkaiklik Olgusu ve Irak Türkmen Ağzlarındaki Dil Unsurlarının Arkaiklik Bağlamında İncelenmesi*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020, s. 195-201.

²² Rıza Çolakoğlu, Telâfer ağzında, Azerbaycan Türkçesi ve diğer ITA'da gözlenen kapalı e'li bazı kelimelerin /i/ ile (siv-, siç-, bil vb.) sesletildiğini bildirir (bk. Rıza Çolakoğlu, *Telâfer Ağzı Sözlüğü*, s. 8).

ē: uzun kapalı e: dēdī, ēṣittī, vēri, yērine vb.

ī: kapalı i: i-i arası ses: ayāğīma, başlīyanda, yānīnda vb.

ī: çekinik i: ēī, kiṣīm, ēylēdī vb.

ī: ı-u arası ses: kōyını, kurtī, ōrdi vb.

ī: i-ü arası ses: böyyīk, düşīniy, eylērīg vb.

ī: uzun i: yīy vb.

ō: uzun o: dōlīdī, ōğlı, ōyzi, ōldug vb.

ō: uzun ö: ōldirdiler, ōpiṣmeğe, ōrtti vb.

u: ı-u arası ses: burda, otlāttugum, namuṣtīh vb.

ū: u-ü arası ses: Kēsru vb.

ū: i-ü arası ses: ūči vb.

ū: çekinik ü: gūn, kūzeve, Himū vb.

1.1.1.1.1. Telâfer Ağzında Ünlü Uzunlukları

Eldeki masal metinlerinde yalnızca **ōdin** kelimesindeki /o/ fonemini aslı uzun ünlü olduğu²³ söylenebilir. Bunun dışında, metinlerde daha çok tali (ikincil) uzun ünlülere rastlanmıştır. Aşağıda, hangi etkenlerle ünlülerin uzadığı örneklerle gösterilmiştir:

Hece Yutulmasından Dolayı

kaḥım (< kalkayım), hēr-di (< hayır-dır) vb.

Ünlü Kaynaşmasından Dolayı

nēynīdiy (< ne+ey-ni-yō-di-y < ne eyli-yor i-di-n), istesēdiy (< iste-se+i-di-y), üsnēymiṣ (< üst-ü-ne+i-miṣ)

Ünlü veya Hece Düşmesinden Dolayı

ēmize (< ev-i-miz-e), kēfli (< ke-yi-fli), nēydi ? (< ne-y-in-di-r), ağzına (< ağız-ı-n-a), kōynın (< koyun-u-n-u), ōr'yı (< orayı) vb.

²³ Talât Tekin, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, TC Kültür Bakanlığı-Simurg Yayınları, Ankara 1995, s. 177.

Vurgudan Dolayı

āçmıyāsız, yiyimēsiz, sıçmıyāsız vb.

1.1.1.1.2. Ünlü Uyumları

1.1.1.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Elimizdeki masal metinlerinden anlaşılacağı üzere, Telâfer ağzında, Türk dilinin birçok lehçesinde ve TT'nin birçok ağzında olduğu gibi, kalınlık-incecik uyumu düzenlidir: *baḡ-ar*, *bā-şı-na*, *êv-lēn-di*, *ki-şî*, *ḡo-yar* vb.

-ken Zarf Fiil Ekinin Durumu

Telâfer ağzında **-ken** zarf fiil ekinin iç sesindeki ünlü TT yazı dilinin aksine, kalınlık incelik uyumuna uyar: *yıḡar-kan* vb.

1.1.1.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

ITA'nın hemen tamamında olduğu gibi düzlük-yuvarlaklık uyumu Telâfer ağzında da tam olarak yerleşmemiştir:

Kelime bünyesinde: *al-tun*, *a-ḡu*, *bi-ḡün*, *bō-yîk*, *bō-yın*, *bü-tin*, *düş-şın-*, *ü-çin-ci* vb.

Yukarıdaki örneklerden ***altun***, ***aḡu*** gibi kelimeler bugün için TT yazı dilinden düşmüş olup Telâfer ağzında arkaik fonetik şekilleriyle yaşamaktadır.

Bazı Yapım ve Çekim Eklerinde: *ā-çuḡ*, *dō-lî*, *düş-kin*, *ḡu-rî*, *dūr-di*, *ü-çî* vb.

-DIK / -DUK Ekinin Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu Karşısındaki Durumu

Günümüz TT yazı dilinde -DIK / -DUK şekilleriyle kullanılan sıfat fiil eki Telâfer ağzında da, tıpkı eski Türkçede olduğu gibi, büyük ölçüde yuvarlak ünlülüdür²⁴: *yāttuḡî*, *işlēduḡım*, *öḡrenduḡtan*,

²⁴ Talât Tekin, *age*, s. 168; A. Von Gabain, *age*, s. 82-83.

otlâtığım, gēçığı, sērdığı. Ancak, eldeki masal metinlerinde bu ekin ünlüsünün düzleşmeye doğru gittiğini gösteren örnekler de yok değildir: istediğıni, istēdiğıyi, oldığıtan, yēriğı vb. Bu durum söz konusu ekin ünlüsünün düzleşme sürecinin Telâfer ağzında henüz tamamlanmamış olduğunu gösterir.

1.1.1.1.3. Ünlüler Arasında Ses Değişmeleri

Kalın Ünlülerin İncelmesi

-a > -e: bele (< belā) “musibet” vb.

Ancak bu ses değişmesi arkaik fonetik özelliğini muhafaza eden *yāşıl* kelimesinde gözlenmemektedir.

-a > -ä: dāvar, yāvaş vb.

-o > *-ö- > -ë: yēriyir (yori- > yöri- > yēri-) vb.

İnce Ünlülerin Kalınlaşması

-e > -a: barabar, yığarkan vb.

-e > -ı: öyzi bıyzi (< o yüze bu yüze) vb.

Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

-e > -ö: böyük / böyük (< bedük) vb.

Ancak *bitin* kelimesinde bu yuvarlaklaşma hadisesi, kelimenin arkaik fonetik özelliğini muhafaza etmiş olmasından dolayı gözlenmemektedir.

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

-ö > -è: sèler (< söyler) vb.

-u > -ı: bı, bırdı, bındı, bığün, bıgazlā vb.

Dar Ünlülerin Genişlemesi

-ı > -a: tohandı vb.

-ü > -ö: döşinir vb.

Geniş Ünlülerin Daralması

-o- > -u-: duydi vb.

-ö- > -i-: silēşsin vb.

-e- > -i-: siye, miye, ninerem (< ne eylerim) vb.

-e > -ı: öyzi bұyzi (< o yüze bu yüze) vb.

1.1.1.1.4. Ünlülerle İlgili Ses Hadiseleri

Ünlü Düşmesi

/a/ Düşmesi

İç Seste: abba (< a baba), orda (< orada), ör'yı (< orayı), ziyrēt (< ziyaret)vb.

/e/ Düşmesi

İç Seste: emcēgini (< em-ecek) vb.

/ı/ Düşmesi

İç Seste: āğzına (ağız+ı+n+a), k̄āp'mız (< kapı+mız), k̄āpyī (< kapı+y+ı), k̄ārnī (< karın+ı), yārsında (< yarı+sı+n+da), yazdan “dışarıdan” (< yazı+dan) vb.

Son Seste: dāh / dīh (< takı) vb.

/i/ Düşmesi

İç Seste: fikriṇe (< fikir+i+n+e), iḫerden (< iḫeri+den), kişye (< kişi+y+e), sēvniṛ (< sevinir), vesyētīm (< vasiyetim) vb.

Son Seste: kim (< kimi) vb.

/o/ Düşmesi

İç Seste: diyr (< diyor) vb.

/u/ Düşmesi

Ön Seste: şuḫlar (< uşaḫlar) vb.

Ünlü Daralması

İç Seste: başlıyı (< baş+la+yor), bıgazlā (< boğaz+la), miye (< *meye < men+e), mēḫliye (mahalle+y+e), diyer (de+y+er) vb.

Son Seste: sōynı (< *soyna < *sonya < sonra) vb.

Hece Düşmesi

İçte: *bırce* (< bir akçe), *gējrmınce* (< getirmeyince), *qallam* (< kalır-am), *gellēm* (< gel-ir-em), *oynaşıymışla* (< oynaş-ı-yor-lar-mış), *nāğda* (< ne kadar), *nēydi* (< ne+y+in+dir) “neyin var?”, *ēvındı* (< ev+i+n+i+n+dir), *üşnēymış* (< üst+ü+n+e i++mış) vb.

Sonda: *vallā* (< vallahî) vb.

Ünlü Birleşmesi

İç Seste: *bıle* “böyle” (< bu ile), *nēñi-* / *nēyni-* (< *ne eyne- < ne eyle-), *nişi* (< ne için) vb.

1.1.1.2. Telâfer Ağzında Bazı Ünsüzler

ğ: art damak g’si (ġ): *hērhızlığ*, *eneceğem*, *yemeğ*, *içmeğ* vb.

h: ha (ح): *hala*, *mēhliye*, *sebbehden* vb.

h: hırıltılı h (ح): *yoh*, *yohsa*, *bahılilar* vb.

k: art damak k’si: *kāça* *kāça*, *kubbaya*, *kāpyı*, *koydı* vb.

t: kalın t: *tāvıgı* vb.

v: dudak v’si: *arvat*, *ēve*, *var* vb.

‘: ayın (ع): *‘aşık*, *dü ‘e*, *‘elem*, *me ‘šet* vb.

Bu fonemlerden /ğ/ ve /k/ TT’den farklı olarak, Arapçadaki gibi, damağın tam ardından telaffuz edilir. Ayın (ع), gayın (غ), ha (ح) ve hı (خ)’nın sesletimi de Arapçadaki gibidir. Bu fonemlerden /k/ dışındakilerin, Telâfer ağzında Arapçanın etkisiyle yerleşmiş olduğu kanaatindeyiz. Öte taraftan /v / ITA’da ve bu arada Telâfer ağzında çift dudak sesidir.

Ayrıca bölge, Azerbaycan sahasına girdiğinden /-d/ ünsüzünü alıntılarda dahi gözlemek mümkündür²⁵: *arvad*, *yurd* vb. Her ne kadar elimizdeki masal metinlerinde fazlaca örneğe rastlayamasak da ve

²⁵ Ahmet Buran-Ercan Alkaya, *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 81.

her ne kadar “yurt” kelimesi eski Türkçede son seste /-t/ fonemiyle olsa da, Telâfer ağzında ve genel olarak ITA’da son seste /-d/’nin bulunması eski Türkçenin hâkim fonetiğinin bir uzantısıdır, denilebilir.

1.1.1.2.1. Ünsüzler Arasında Düzenli Ses Değişmeleri

Her şeyden önce, teklik ve çokluk ikinci kişi iyelik eki ile iyelik kökenli teklik ve çokluk ikinci kişi eklerinde gözlenen $\eta > *g > v$ ile $\eta > *n > y$ düzenli ses değişmelerinin sonucunda ITA ağızları, “v ağızları” ve Telâfer ağzının da içinde bulunduğu “y ağızları” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır²⁶. Bunun yanında, ITA’da, kelimelerin kök ve gövdelerinde, tarihî / η /’nin çeşitli ses değişmelerini ($\eta > n, g, \check{g}, \dot{g}, h, k, v, y, -ng-, m$) de gözlemek mümkündür²⁷. Bu tür ses değişmelerini Telâfer ağzında gösteren örneklerse şunlardır: *aylā-/eylā-* (< aṇla-), *karāğ* “kıyı, kenar” (< kırāṇ), *son* (< soṇ), *sōyna / sōynı / sōyra* (< soṇra), *sūmig* “kemik” (< sūṇük), *yālğuz* (< yalaṇuz), *yāylış* (< yaṇlış) vb.

Genizsileşme

b- > m-: Eski Türkçede dahi gözlenen b- > m- değişmesi²⁸ de bu bölge için karakteristik bir özelliktir: *men, miye* (< *meye < men+e < ben +e). Bu, Telâfer ağzının Azerbaycan lehçe sahasına girdiğini gösteren bir özelliktir²⁹.

²⁶ **V ağızları:** Kerkük, Erbil, Hanekin, Dakuk, Kazaniye, Mendeli, Yayçı, Kümbetler, Aziziye, Bedre, Karağan, Kazaniye, Kızlarbat, Şahraban, Türkâlan. **Y ağızları:** Abbud, Kifri, Telâfer, Altunköprü, Tuzhurmatı, Beşir, İmamzeynelabidin, Emirli, Biravıçlı, Çardağlı, Karateppe, Sellamiye, Yengice, Zengli, Türkâlan, Bastamlı, Aştöken, Yalançılar, Tisin. (bk. H. Kemal Bayatlı, *Irak Türkmen Türkçesi*, TDK Yayınları, Ankara 1996, s. 329; Habib Hürmüzlü, *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayınları, Kerkük 2013, s. 40).

²⁷ Önder Saatçi, *agt*, s. 137.

²⁸ Talât Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara 2016, s. 65-66; A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara 1988, s. 39.

²⁹ A. Bican Ercilasun (Edt.), *Türk Lehçeleri Grameri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 181.

Dudaksılaşma

b- > v̇ -: Türk dilinin tarihî dönemlerinde (Orta Türkçe) gerçekleşmiş olan b- > v- değişmesinin örnekleri de bu ağız bölgesinde **var** (< bar), **ver-** (< bir-) örneklerde gözlenebilir.

Tonlulaşma

k- > g̈-: Oğuz grubu Türk lehçelerinde gözlenen ve tarihî bir nitelik arz eden bu ses değişmesine bölge ağızlarından olan Telâfer ağzında da rastlanmaktadır: **gėti̇resēn**, **gėtti̇**, **gėçmesēy**, **gėcēṡiḋi** vb. Ancak, **kim** / **kimi** “gibi” kelimesi arkaik fonetik özelliğini koruduğundan, bu kelimedede söz konusu ses değişmesi gözlenmez.

t- > d̈-: Bilindiği üzere, ITA Oğuz Türkçesi kapsamındadır³⁰. Bu ağızlarda Türk dilinin tarihî gelişim sürecinde gözlediğimiz ses değişmeleri belirgindir. Ancak, **tȯhanḋı** ve **tö̇kili̇yi̇** kelimelerindeki /t-/ Telâfer ağzında tonlulaşmayarak yazı diline göre arkaik bir özellik arz eder.

-k > -g̈-: Eldeki masal metinlerinde, geniş zaman kipinin çokluk birinci kişi çekiminde, son seste gözlenir. -k > -ḣ sızıcılığına bir önceki safhasıdır: **eyl̇eṙig̈** vb.

Sızıcılışma

-k̇- > -ḣ-: ITA’da, iç seste gözlenen -k̇- > -ḣ- sızıcılığı sıklıkla görülür. Bu sızıcılışma hadisesinin, Telâfer masallarındaki örnekleri şunlardır: **aṙhaḋȧşı**, **ç̇ı̇ḣı̇yam** “çıkıyorum”, **yȯḣsa**, **ȧḣşam**, **sāl̇ḣum** (< salkım), **ȧḣtarmȧğa** (< aktar-), **kal̇ḣā̇nı**, **vāl̇ḣṫında** vb.

-k̇ > -ḣ: ITA’da, son seste gözlenen -k̇ > -ḣ sızıcılığı Telâfer ağzında da gözlenir: **bāl̇ḣ**, **çoḣ**, **yȯḣ**, **u̇şaḣ**, **uzȧḣ-tan** vb.

-k > -ḣ: Eldeki masal metinlerinde, istek kipinin çokluk birinci kişi çekiminde, son seste gözlenen -k > -ḣ sızıcılığı da karak-

³⁰ Önder Saatçi, “Hangi Dille Konuşuyoruz?”, *Kardaşlık*, S: 93 (Ocak-Mart 2022), s. 8-11.

teristiktir ve bölgenin Azerbaycan sahasına girdiğinin göstergelerindendir: gideḡ vb.

Nöbetleşme

k- ~ g-: Elimizdeki masal metinlerinden birinde “kişi” kelimesinin ön sesinin tonsuz (kişi) diğer bir metindeyse tonlu (gişi) olduğu gözlenmektedir. Bu nöbetleşmenin Telâfer’deki alt ağızlardan kaynaklandığını düşünmekteyiz. Nitekim, Telâfer’de “Yukarı Kale” (Sarıllı) ve “Aşağı Kale” (Mâvıllı) olmak üzere iki alt ağız olduğu bilinmektedir³¹.

-m- ~ -n-: Elimizdeki masal metinlerinde “ indî” yanında, tek bir örnekte, arkaik fonetik özelliği muhafaza eden “imdi” şekline de rastlanmaktadır. -n-’li şeklin daha sık kullanılması -m-’li şeklin arkaikleşme sürecini tamamlamak üzere olduğunu gösterir.

Bu gibi birtakım düzenli ses değişmelerinin yanı sıra, Telâfer ağızında ünsüzler arasında bazı düzensiz ses değişmeleri de vardır:

1.1.1.2.2. Ünsüzler Arasında Düzensiz Ses Değişmeleri

Tonsuzlaşma

-c- > -ç-: āçılānıyı, kuçāğına vb.

-d- > -t-: kütretinlen vb.

Sızıcılışma

-ç- > -ş-: nişi (< ne için) vb.

-ğ- > -h-: yıhlıya yıhlıya “ağlaya ağlaya”, yorḡunḡnan “yorgunlukla” vb.

k- > h-: ḡum (< köp) “hep, bütün, tamamı”³² vb.

³¹ S. Buluç, *agm*, s. 50; Rıza Çolakoğlu, *age*, s. 14.

³² Sadettin Buluç bu kelimenin etimolojisini kamu > ḡumu şeklinde göstermiştir (bk. S. Buluç, *agm*, s. 52). Oysa, kelimenin sonundaki ünlü iyelik teklik üçüncü kişi ekidir. Nitekim elimizdeki masal metinlerinde bu kelime “ḡum” şeklinde kullanılmıştır. Hatta Telâfer ağızında, metinlerimizde bulunmayan “ḡum+sı” (< ḡum+ı+sı) şeklinde de kullanılır. Bunlar da sondaki ünlünün iyelik eki oldu-

Aykırılma

-l- > -d-: âcdı^h-tan (< açlık+^{tan}) vb.

-l- > -t-: namu^{stî}h (< namusluk) vb.

-d > -z: miraz (< murâd) vb.

Ağızsılama

-h- > -y-: pâyevân vb.

-η- > -ğ-: yâlguz vb.

-η- > -g-: öğce, ðğimde vb.

Bu ses değişmesine örnek olarak verilen yukarıdaki kelimeler TT yazı dilinde bazı ses değişmelerine uğramıştır: öğce > önce (TT), ðğimde > önümde (TT), eğer > eğer (TT), döğmeğe > dövmeğe (TT) vb. Telâfer ağzındaki bu ses değişmesi, TT yazı dilindeki şekillere göre bir önceki safhadadır.

-η- > -y-: sōyra, aylattı “anlattı”, yāylış vb.

Tonlulama

s- > z-: zümziğle “yumruk ile” vb.

-s- > -z-: zümziğle, rāz (< rast) vb.

-t- > -d-: adlar “atlar” vb.

Genizsileşme

-p > -m: ħum “hep, bütün, tamamı” vb.

ğunu gösterir. “Kamu” kelimesinin sonundaki ünlü ise kelime kökünün bir parçasıdır. Bizce, bu kelimenin TT’ndeki fonetik varyantı “hep” olup o da Tuncer Gülensoy’a göre, eski Türkçe “kop ~ köp” kökünden gelmektedir (bk. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 2007, s. 408; Günay Karaağaç, *Türkçenin Kök-tesler Sözlüğü (2. Cilt)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2024, s. 990). Kelimenin son sesinde de -p > -m değişmesi gerçekleşmiştir.

1.1.1.2.3. Ünsüzlerle İlgili Bazı Ses Hadiseleri

Aşağıda, masal metinlerinden tespit ettiğimiz, Telâfer ağzına dair bazı ses hadiselerine örnekler verilmiştir:

Ünsüz Düşmesi

/h/ Düşmesi

İç Seste: kâveyi (< kahveyi) vb.

/n/ Düşmesi

Son Seste: nişî (< niçin), çirkîdî (< çirkin+dir) vb.

/t/ Düşmesi

İç Seste: işe (< işte), üsnēymiş (< üstüneymiş) vb.

Son Seste: rāz (< rast) vb.

/v/ Düşmesi:

İç Seste: ėmîze (< ev+i+miz+e) vb.

/y/ Düşmesi

Ön Seste: Telâfer ağzında ön seste gözlenen y- > Ø- hadisesi Azerbaycan sahasının karakteristik özelliği olup örnekleri Telâfer ağzında da gözlenebilmektedir: iyîm (< yiyim), üzîne (< yüzüne), ürēg (< yürek) vb.

İç Seste: bëlece (< böylece), èlērîz (< eyleriz) vb.

Bazı Fiil Çekimlerinde /r/ Düşmesi

Telâfer Ağzında Geniş Zaman ve Şimdiki Zaman Eklerinde /r/ Düşmesi

Geniş zaman, teklik ikinci kişi çekiminde: boşasan “boşarsın” (< boş-a-Ø-san) vb.

Geniş zaman, teklik üçüncü kişi çekiminde: vēřî (< ver-i-Ø), kâldîrî (< kaldırı-Ø) vb.

Geniş zaman, çokluk üçüncü kişi çekiminde: diyēlle (< di-y-eΘ-leΘ) “derler, söylerler” vb.

Şimdiki zaman, teklik ikinci kişi çekiminde: istişen (< isti-Θ-sen), sıhılīsān (< sıkıl-ı-Θ-san) vb.

Şimdiki zaman, teklik üçüncü kişi çekiminde: gēliy (< gel-i-yΘ), isti-y (< isti-yΘ), aldādiy (< aldad-ı-yΘ), diyiy (< di-y-i-yΘ), aldāniy (< aldan-ı-yΘ), sāliy (< sal-ı-yΘ), kālīy (< kal-ı-yΘ), çabāliy (< çabalı-yΘ) vb.

Şimdiki zaman, çokluk üçüncü kişi çekiminde: açillā (< aç-ı-Θ-lar) vb.

Bu çalışmanın amacı her ne kadar Telâfer ağzında geniş ve şimdiki zaman eklerinin etimolojik gelişimini ortaya koymak olamasa da bu kiplerin sonunda gerçekleşen /-r/ düşmesi hadisesini izah edebilmek için literatürdeki bazı bilgilere başvurmamız gereklidir.

Telâfer ağzında geniş zaman ekinin -r / -Ar / -Ir olduğu (aç-ar, di-y-er, tanın-ır) söylenebilirse de şimdiki zaman ekinin yori- kökenli mi yoksa geniş zaman eki şimdiki zaman anlamıyla mı kullanılmaktadır; bunu tespit etmek oldukça güçtür. Hatta bu ağızda şimdiki zaman ekinin eski Türkçe ve bilhassa Harezmi sahasında sıklıkla kullanılmış olan -yUr³³ kökenli olduğu da söylenebilir. Bununla birlikte Telâfer ağzında şimdiki zaman ekinin -y- olmadığı kanaatindeyiz. Bu ağızda sıklıkla gözlediğimiz bu şekil bilhassa Çağatay sahasında görülen, ünlüyle biten fiillerden sonra ve -A zarf fiil ekinde önce gelen -y- kaynaştırma sesinin kalıntısı olabilir. Kaynaştırma sesi -y- zamanla zarf fiilin yerini tutmuş³⁴, çekimin bünyesindeki yardımcı fiil de düşünce şimdiki zaman işlevini üstlenmiştir.

³³ Vahit Türk, “Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri”, *TDAY-Belleten*, C: 44, S: 1996, s. 291-340.

³⁴ Vahit Türk, *agm*, s. 302; Mustafa Argunşah, *Çağatay Türkçesi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2014, s. 168.

Görüldüğü üzere, Telâfer ağzında söz konusu zaman kavramları için hangi ekler kullanılmış olursa olsun, bunların bünyesinde mutlaka bir /-r/ düşmesi söz konusudur. Zira, her iki kipin sonundaki /-r/ akıcı bir sestir ve akıcı sesler düşmeye yatkındır. Ancak bu düşme hadisesi düzenli olmayıp aynı kipi aynı şahısla çekiminde /r/’nin korunduğu örnekler de vardır. Bu durum, düşme sürecinin henüz tamamlanmamış olduğunu gösterir. Hatta, bu eklerin düşme öncesinde bir erime sürecine girmiş olduğu da söylenebilir. Nitekim, aldān-i-y-**Θ**, sāl-i-y-**Θ**; çabāl-y-ı, kāl-y-ı örnekleri dikkate alındığında, şimdiki zaman ekindeki erimenin farklı safhalarda olduğu gözlenebilir. Öte yandan, şimdiki zamanın teklik birinci kişi (istiyēm, görüyem, kōrhıyam) çekimindeki erimenin çok daha ileri safhalarda olduğu, teklik ikinci kişi çekiminde (istī-**Θ**-sen, sıhl-ı-**Θ**-sān) ise süreç tamamlanmış ve şimdiki zaman ekinin düşmüştür. Benzer bir gelişme geniş zaman ekinde de gözlenmektedir: baḥ-ır, gōr-ir; vē-**ı****Θ**, kâldır-ı**Θ**. Bu örneklerle bakıldığında, teklik üçüncü kişi çekiminde, geniş zaman eki de Telâfer ağzında, bir erime sürecine girmiş bulunmaktadır. Fakat bu süreç de henüz tamamlanmamıştır. Bu gelişmeler bize, Telâfer ağzında alt ağızların bulunabileceğini veya bu gibi değişmelerin farklı idyolektlerden (kişi ağzı) kaynaklandığını gösterir.

-Dİr (-dı < -dır < durur < tur-ur) Ekinin Son Sesinde /r/ Düşmesi

ITA’nın birçok ağzında olduğu gibi Telâfer ağzında da bu ünsüzün son seste düştüğü gözlenir: asānt-tī**Θ**, altındā-dı**Θ**, dönindā-dī**Θ**, nē-dī**Θ**, gēcēsī-dī**Θ**, yōh-tı**Θ**, çirkī-dī**Θ**, işler-dī**Θ**, dōlī-dī**Θ**, arī-dī**Θ** vb.

İlerleyici Asimilasyon

-nd- > -nn-: özlē_ı**nn**en (< özlē_ı+n+den), kırāğ_ı**nn**an (< kırāğ_ı+ı+n+dan), baş_ı**nn**an (< baş_ı+ı+n+dan) vb.

-nl- > -nn-: *günnērīn* (< günler+in), *binnārīn* (< bunlar+ın), *ķārānnīġı* (< karan+lıġ+ı), *ķebīrstannīh* (< kabristan+lık), *çobānnīġa* (< çoban+lıġ+a), *yorhīnnīhnan* (< yorgun+luk+la+n) vb.

-rl- > -rr-: *ōġurıyamādīm* (< oġur+la+y+a+ma-) vb.

-tl- > -tt-: *arvattan* “kadın ile” (< arvat+la+n < arvat ile+n) vb.

Gerileyici Asimilasyon

-pm- > -mm-: *temme* (< tep+me) vb.

-ls- > -ss-: *gēssīn* (< gel-sin), *ōssın* (< ol-sun) vb.

-rl- > -ll-: *gideller* (< gid-er-ler), *gētirīller* (< getir-ir-ler) vb.

-l-n- > -n-n-: *arvatnan* “kadın ile” (< arvat+la+n) vb.

-l-r- > -r-r-: *eyrērīġ* (< eyle-r-ik“eyleriz”) vb.

-n-y- > -y-y-: *bēlēyīyi* (< bula-n-ı-yor) vb.

-rl- > -ll-: *gūlēşīller* (< gūreş-ir-ler), *çāġırīllar* (< çağırır-lar) vb.

-md- > -mn-: *ēlīmnen* (< el+i+m+den) vb.

-d-t- > -t-t-: *ķutrētīnnen* (< kudret+i+n+den) vb.

Ünsüz Türemesi: *asān+t+tī* (< āsān), *dēydi* (< dedi), *di-y-ēlle* (< diyerler), *ma+n+ķas* (< makas), *yi-y-er*, *hōrēşīyi* (< ör-e-ş-) vb.

Ünsüz İkizleşmesi: *dēllūġ / dēllīk* (< delik), *ikki* (< iki), *ķurri* (< kuru), *perrem* (< pare+m pare+m), *siyyīp* (< siy-ip), *sebbehten* (< sabah+tan), *sākķēl* (< sakal), *teppeye* (< tepe+y+e) vb.

Yer Değiştirme: *arvat* (< avrat), *kiflēt* “zevce, kadın eş” (< külfet), *ne* ‘let (< la’net), *partal* (< paltar) vb.

Ünsüz Benzeşmesi: *arvat-tan* “kadından” (< arvat+dan), *bālīh-çı*, *çīh-tı*, *gerçek-ten*, *şat-tan*, *yōh-tı* (< yoktur) vb.

Öte taraftan, -çA ekinin ünsüzünün, *ōg-çe* “önce” örneğinde tonsuz olup ünsüz benzeşmesine aykırılık arz etmesi, ekin ünsüzünün tek şekilli olmasından kaynaklanmaktadır ki bu, arkaik bir özelliktir³⁵.

³⁵ Talât Tekin, *age*, s. 109; A. Von Gabain, *age*, s. 65.

Ünsüz Yumuşaması: kurdin (< kurt+ın), arvada (< arvat+a), uzādıyı (< uz+a+t-ı-yor) vb.

Ünsüz Tekleşmesi: mēhliye (< mahalleye) vb.

1.1.1.3. Diğer Dillik Hadiseler

Kalıplaşma: abba (< a baba), ibe (< e be “peki ya”) vb.

1.2. Şekil Bilgisi

1.2.1. Telâfer Ağzında Bazı Arkaik Şekil Unsurları

Her ağızda olduğu gibi Telâfer ağzında da bazı arkaik unsurlar vardır ki bunların bir kısmı da eklerle ilgilidir:

-ğ Fiilden İsim Yapma Eki

Telâfer ağzında Oğuz Türkçesi grubuna giren lehçelerde düzenli olarak düşen fiilden isim yapma eki **-G**, bazı kelimelerde, tıpkı ITA’nın diğer ağızlarında olduğu gibi düşmemektedir: boyā**ğ**lı (< boya-**ğ**-lı).

-n Vasıta Hâli Eki

Eldeki masal metinlerinde, bugün artık kullanımı hem yazı dilinde hem de ağızlarda oldukça azalmış olan **-n** vasıta hâli eki iki şekilde gözlenmektedir. İlki, birçok ağızda olduğu gibi **-la** (< ile) eki ile kalıplaşmış hâldedir: arvatta**+n** (< arvat ile+n), kıziyna**+n** (< kızı ile+n), yorhınnı**ğ**na**+n** (< yorgunluk ile+n) vb. Ancak söz konusu ekin, Telâfer masallarında kalıplaşmadan da kullanıldığını gösteren iki örnek şunlardır:

Bālīgçi Mehemmed kız bālīg-ı**-n** evlëndi. “Balıkçı Muhammed kız balık ile evlendi”.

Yārınsı Jal-ı**-n** Rustam cenge başlıyıllar. “Ertesi gün Jal ile Rüstem savaşa başlıyorlar”.

-z- ettirgenlik eki

Telâfer masallarında gözlediğimiz bir başka arkaik ek de kalıplaşmış **-z-** ettirgenlik ekidir: ėmġ-**z**-đıryġ “emziriyor”. Bu ek TT yazı dilinde kalıplaşmıştır: em-i-z-ir- > emzir-. Telâfer ağzında da kalıplaşmış olan ek kendinden sonra gelen -Dİr ettirgenlik ekiyle bir ek yığılmasına yol açmıştır. Ėmġ-**z**-đır fiilinde -Dİr ettirgenlik ekine gerek duyulması ekin işlevini yitirmiş ve arkaikleşmiş olduğunu gösterir.

1.2.2. Telâfer Ağzında Bazı İyelik Çekimleri

Telâfer ağzında bazı isimlerin iyelik ekiyle çekimlenmesinde TT yazı dilinden ve diğer ITA’dan farklı olarak iyelik ekinin bünyesinde /n/ yerine /y/ görülmektedir. Bu gelişmenin ardında ITA’da geniz n’sinin /v/ ve /y/ olarak ayrışması yatmaktadır (bk. 1.1.1.2.1). Aşağıda bu hususta bazı örnekler verilmiştir:

Teklik İkinci Kişi İyelik Eki: uşāġi+y “senin çocuġun”, bārātı+y “senin beratın”, partāl+ı+y+ġ “senin elbiseni”, anā+y+ġn “senin annenin”, bācı+y+ın “senin bacının”, arvād+ı+y+ın “senin avradının”, yēr+ġ+y+e “senin yerine”, ōġlı+y+ı “senin oġlunu”, sōz+ı+y “senin sözün”, kāsır+ı+y+e “senin kasrına”, para+y “senin paran”, cān+ı+y+a “senin canına”, rūḥ+ı+y+e “senin ruhuna”, zerērġ+y “senin zararın”, ayāġi+y+a “senin ayaġına”, kiflētġ+y (< külfet-in “senin zevcen”) vb.

Çokluk İkinci Kişi İyelik Eki: ārd+ı+yız+ca “ardınızca, ardınızdan” vb.

1.2.3. Telâfer Ağzında Bazı Kiplerin İyelik Kökenli Kişi Ekleriyle Çekimlenmesi

Telâfer ağzında görülen geçmiş zaman ve dilek-şart gibi fiil kiplerinin iyelik kökenli teklik ve çokluk ikinci kişi çekimlerinde de ekin bünyesinde /n/ yerine /y/ görülmektedir. Bu gelişmenin ardında da ITA’da geniz n’sinin /v/ ve /y/ olarak ayrışması yatmaktadır (bk. 1.1.1.2.1.). Aşağıda bu hususta bazı örnekler verilmiştir:

Teklik İkinci Kişi Eki: vēr-sē-dī-y (< verse i-di-n), isti-se-y (< iste-r i-se-n), iste-sē-dī-y (< iste-se i-di-n), gēt-tī-y (< git-ti-n), gōr-dī-y (< gör-dü-n), nēynī-dī-y (< ne eyli-yor-du-n), öl-se-y (< öl-se-n “ölürsen”), bilī-y-dī-y (< bil-i-yor-du-n), vāzgeç-mē-dī-y (< vazgeç-me-di-n), gēldī-y (< gel-di-n), yap-sa-y (< yap-sa-n) vb.

Çokluk İkinci Kişi Eki: Elimizdeki masal metinlerinde örneğine rastlanmamıştır.

1.2.4. Telâfer Ağzında Diğer Bazı Kişilerin Teklik İkinci Kişi Çekimi

Telâfer ağzında $\eta > n > y$ değişmesi, yalnızca, bünyesinde tarihî geniz n'sinin bulunduğu eklerde gözlenmeyip daha başka bazı kiplerin, tarihî geniz n'si içermeyen zamir kökenli teklik ikinci kişi ekiyle çekimlerinde de ekin bünyesinde /n/ yerine /y/ görülebilmektedir. Bu çekimlerde, ITA'nın v ağızlarında /n/ şeklinin korunduğunu³⁶ göz önüne alırsak y ağızlarında bu ekin /y/ olmasının sebebinin, basitçe bir $n > y$ değişmesinden çok iyelik ekindeki ve iyelik kökenli şahıs eklerinden teklik ve çokluk ikinci kişi çekimlerinin analogi etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Zira, günlük iletişimde bilhassa teklik ikinci kişiye sıklıkla hitap edildiğini ve iyelik eklerinin sıklıkla kullanıldığını göz önünde bulundurursak bu gelişmede analogi etkisinin ne kadar güçlü olduğu anlaşılır. Aşağıda bu gelişmeye dair örnekler verilmiştir:

Gēçme-sēy (< geç-mez-sen): Geniş zaman, teklik ikinci kişi çekimi (olumsuz).

Öl-e-sey (< öl-er-sen): Geniş zaman, teklik ikinci kişi çekimi (olumlu).

Bil-ī-sey (< bil-i-Θ-sen): Şimdiki zaman, teklik ikinci kişi çekimi (olumlu).

bil-ī-y-mış-sey (< bil-i-yor-muş-sun): Şimdiki zamanın rivayeti (olumlu).

³⁶ V ağızlarında /n/ korunur: gedisen (Şimdiki zaman teklik ikinci kişi-olumlu), diye-sen (Geniş zaman teklik ikinci kişi-olumlu). (bk. H. Kemal Bayatlı, *age*, s. 391).

1.2.5. Ben ve Sen Zamirlerinin Yönelme Hâli Ekiyle Çekimlenmesi

Bu şekillerde -η- > -y- değişmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu hâliyle Telâfer ağzındaki bu şekiller bizce eski Türkçedeki *maḡa*, *saḡa*³⁷ şekillerinin devamı niteliğindedir. Teklik birinci ve ikinci kişi zamirlerinin Şanlıurfa ağzında da yönelme hâliyle çekimlenmesinde aynı şekilleri görmekteyiz³⁸. Bu durum Telâfer ağzının bilhassa Şanlıurfa Merkez ağzıyla olan yakınlığına işarettir.

1.2.6. Telâfer Ağzında Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekleri: -Up / -mıṣ

ITA'da yaygın öğrenilen geçmiş zaman eki *-Ip* olup bazı ağızlarda teklik ve çokluk birinci kişi ekleri *-mıṣ* şeklindedir. Ancak Telâfer ağzında, öğrenilen geçmiş zamanın teklik ve çokluk birinci kişi çekimlerinde de *-Ip* kullanılmaktadır. Nitekim Noor İbrahim Ahmed Bayati'nin, yüksek lisans tezinde bu ekin kullanımı söz konusu şahıs çekimlerinde gör-*üb*-em, öl-*üb*-em; gel-*ib*-uḡ, eyliy-*ib*-uḡ şekillerinde kaydedilmiştir³⁹. Aynı çekim şeklini Bilgehan Atsız Gökdağ da göstermiştir⁴⁰. Bizim gözlemlerimiz de bu yöndedir. Hatta Sadun Köprülü'nün bir hoyratında bu çekimi görmek mümkündür:

Geli buḡ
Kazan kaynar geli buḡ
Türklüğe kan vermeḡe
Telâfer'den gelibuḡ⁴¹

Fakat elimizdeki kısıtlı derleme malzemesi (ver-mıṣ-*em*, öl-mıṣ-*am*, gël-*ib*-*em*) bize bu konuda yeterli bulguyu vermemektedir.

³⁷ Kemal Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara 2012, s. 244, 245.

³⁸ Sadettin Özçelik, *Urfa Merkez Ağzı*, TDK Yayınları, Ankara 1997, s. 84.

³⁹ Noor İbrahim Ahmed Bayati, *agt*, s. 55.

⁴⁰ Bilgehan A. Gökdağ, *agm*, s. 109.

⁴¹ Önder Saatçi, "Kerkük Hoyrat ve Mânilerinde Millî Duygular-1", *Irak Türkmenleri İçin*. Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2020, s. 116.

1.2.7. Yeterlilik Fiilinin Olumsuzunun Çeşitliliği

ITA'da yeterlilik fiilinin olumsuz şekli **-A-bil-mA-** ek grubuyla yapılır: boz-**a-bil-me-**, dön-**e-bil-me-**, ed-**e-bil-me-**, kaç-**a-bil-me-**, çıh-**a-bil-mēz-mış** vb.⁴². Bunun yanında, elimizdeki masal metinlerinde tarihi -u yeterlilik fiilinin düştüğü **-A-Ø-mA-** şekli de görülebilmektedir: öğır-rı-y-a-mā-dīm (< uğurlay-a u-ma-dım), döz-**e-mez** (< **döz-e u-maz**). Ancak kısıtlı sayıdaki bu örneklerden yola çıkarak Telâfer ağzında hangi şeklin hâkim ve ana şekil olduğu bilgisine ulaşmak mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte, masal metinlerindeki bu çeşitlilik Telâfer ağzının Anadolu ağızları ile ITA arasında bir geçiş bölgesinde bulunmasıyla açıklanabilir. Ayrıca, Telâfer ağzıyla ilgili bundan sonra yapılabilecek derlemelerde bu çeşitliliğin de araştırmacılar tarafından dikkate alınması beklenir.

1.2.8. Telâfer Ağzında Emir Teklik İkinci Kişi Çekiminde Eksizlik

ITA'nın bazı ağızlarında, bilhassa Kerkük ve Erbil'de, teklik ikinci kişiye yönelik emir çekiminde, TT yazı dilinde olduğu gibi bazen, fiil kökü veya gövdesi eksiz kullanılırken bazen de fiil köküne veya gövdesine **-GInAn** eki eklenir⁴³. Bu ek emrin kuvvetlendirilmesini sağlar: gel-ginan / gel-**ginen**, get-**ginan** / get-**ginen**, durma-**ginen** / durma-**ginan** vb. Ancak bu ekin kullanımını eldeki masal metinlerinde görmemekteyiz. Zaten, Noor İ. A. Bayati de yüksek lisans tezinde teklik ikinci kişi emir çekiminin eksiz olduğunu kaydetmiştir⁴⁴. Biz de Telâferli şair ve folklor araştırmacısı Rıza Çolakoğlu ve oğlu Şair Ali Çolakoğlu'na bu hususta bir

⁴² Çoban Uluhan (Beşirli), *Irak Türkmen Ağzı Grameri* (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi), Kerkük 2021, s. 139.

⁴³ Mustafa Argunşah, "Irak Türkmen Türkçesindeki 2. Teklik Kişi Emir Eki -GInAn Üzerine", *Uluslararası VI. Türk Dili Kurultayı Bildirileri 20-25 Ekim 2008*, TDK yayınları, Ankara, s. 423-430.

⁴⁴ Noor İbrahim Ahmed Bayati, tezinde, sehven, eksiz emir çekiminin teklik 3. kişi ile ilgili olduğunu belirtmiştir (bk. Bayati, *agt*, s. 58).

soru yönelttiğimizde, söz konusu ekin Telâfer ağzında bulunmadığını belirttiler.

1.2.9. Zamir Kökenli Teklik Birinci ve İkinci Kişi Eklerinin Düz-Geniş Ünlülü Olması

Bilindiği üzere, görülen geçmiş zaman ve dilek-şart kipleri dışındaki kiplerin kişi ekleriyle çekiminde zamir kökenli kişi ekleri kullanılır. Telâfer ağzında teklik birinci kişi (-Am) ve teklik ikinci kişi (-sAn) eklerinin ünlüsü daima düz geniştir. TT yazı diline göre arkaik olan söz konusu ekler bu fonetik özellikleriyle Azerbaycan Türkçesindeki gibidir⁴⁵. Aşağıda bu eklerin kullanımına örnekler verilmiştir:

Geniş Zaman

Teklik birinci kişi çekimi: ister-**em** (Emir anlamında), qall-**am**, gider-**em**, diyer-**em**, açman-**am**, öll-**em**, gell-**em**, ėlemen-**em**, ėler-**em**, niner-**em** (< ne eyl-er-em) vb.

Teklik ikinci kişi çekimi: boşa-**san** “boşarsın” (Emir anlamında), doyar-**san** vb.

Öğrenilen Geçmiş Zaman

Teklik birinci kişi çekimi: vermiş-**em**, ölmüş-**am**, geliş-**em** vb.

Gelecek Zaman

Teklik birinci kişi çekimi: alacağ-**am**, evleneceğ-**em** vb.

Şimdiki Zaman

Teklik birinci kişi çekimi: istî-y-**ēm**, gör-i-y-**em**, kōrh-ı-y-**am** vb.

Teklik ikinci kişi çekimi: istî-sen, sıhîlî-s**ān** vb.

İsimlerin ek fiille çekiminde de Telâfer ağzında teklik birinci kişi eki aynı şekilde geniş ünlülüdür: zēngin-**em**, küçü-**em** vb.

⁴⁵ A. Bican Ercilasun, *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 115. Önder Saatçi, *agm*, s. 8-11.

1.2.10. Telâfer Ağzında Belirtme Hâli Ekinin Kullanım Biçimi

Telâfer ağzında belirtme hâli ekinin kullanımı büyük ölçüde TT yazı dilindeki gibidir. Ancak, teklik 3. kişi iyelik eki almış kelimelerden sonra çoklukla bu ekin kullanılmadığı gözlenir. Bunda en az çaba prensibi ve konuşma dilinin akıcılığının etkili olduğu söylenebilir. Eski Anadolu Türkçesinde de gözlemlediğimiz bu gelişme TT yazı diline göre arkaik bir özelliktir⁴⁶.

... év sâhîbın+Θ sörir.

... kōnşînin kâpsîn+Θ çālîr.

... arvâdın kâpsîn+Θ çalır.

Tükin+Θ yorğan eylêrîğ.

Sümigîn+Θ dam eylêrîğ.

Kişî êlîn+Θ uzādıyı..

Kór kōynın+Θ daş döldürmüş.

... küzenîn kapāğın+Θ açar.

1.3. Telâfer Masallarında Bazı Kelimelerle İlgili Notlar

1.3.1. Telâfer Ağzında Bazı Arkaik Kelimeler

Her ağızda olduğu gibi Telâfer ağzında da birtakım arkaik kelimelere rastlanmaktadır. Bunların bir kısmı bir leksik unsur olarak bir kısmı da anlam bakımından arkaik özellikler taşımaktadır.

Bile

Masal metinlerinde bu kelime iyelik ekleri alıp şahıs zamiri olarak kullanılmıştır: **bîlemce** “benimle”, **bîleyce** “seninle”. Türk dilinin tarihî dönemlerinde de gözlenen bu şekiller Erbil, Altunköprü ve Telâfer ağızları için karakteristiktir.

⁴⁶ Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara 2007, s. 14-15.

“**Bile** + iyelik ekleri” yapısı ile Harezmi ve tarihî Kıpçak Türk yazı dillerinde, doğrudan doğruya şahıs zamiri oluşturulmasa da buna benzer yapılara yine de rastlanmaktadır:

... senün bile-ñ-deki “seninle beraber”⁴⁷.

... bile-ñ-deki çeriyle... “beraberindeki askerlerle”⁴⁸.

Tarihî Türk yazı dillerinde bu gibi yapılarda **bile** edatı henüz gerçek işlevini ve anlamını yitirmiş değildir. Ancak Erbil ve Altuköprü ağızlarında gözlediğimiz yapının, şekil bakımından ilk örneklerinin bunlar olduğu görülmektedir. Bu yapıdaki **bile** edatı zamanla içerik boşalmasına uğrayarak tür değiştirmiş ve zamirleşmiştir. Böylece bir kelime olarak bugün hem TT’de hem de ITA’da temel işlevini ve anlamını yitirmiş olan **bile** kullanım açısından değilse de bir arkaik sözlükbirim olarak bu ağızlarda yaşamaktadır⁴⁹.

Çim-

Eski Türkçe (eski Uygur Türkçesi) eserlerinden bu yana hem fonetik hem de semantik yönünden gelişimini takip edebildiğimiz bir kelime olan **çim-** (< çom-) ⁵⁰ bugün TT ağızlarında ve ITA’da gözlediğimiz “yikan-” anlamını tarihî Kıpçak Türkçesi eserlerinin ortaya çıktığı 14-15. yüzyıllar arasında almış görünüyor. Önceleri “suya bat-, dal-” gibi bir eksen üzerinde anlamlar taşırken sonraları “yikan-” anlamına da gelmesi bir ad aktarmasıdır. Bunda, insanların eski çağlarda, yıkanmak amacıyla suya dalmalarının rolü vardır.

TT yazı dilinde de 17. yüzyıla kadar bu kelimenin “yikan-” anlamıyla kullanıldığını gözleyebiliyoruz. Ancak sonraları söz konusu kelime ağızlara hasrolunmuştur. Buna karşılık çağdaş Türk lehçelerinde (yazı dillerinde) çeşitli fonetik varyantlar hâlinde bu kelime-

⁴⁷ Emine Yılmaz-Nurettin Demir-Murat Küçük, *Kıyas-ı Enbiya*, TDK yayınları, Ankara 2013, s. 121, 662.

⁴⁸ Emine Yılmaz-Nurettin Demir-Murat Küçük, *age*, s. 528, 662.

⁴⁹ Önder Saatçi, *agt*, s. 343-344.

⁵⁰ Tuncer Gülensoy, *age*, s. 243.

nin bugün de yaşadığını sözlüklerden gözleyebilmekteyiz. Bu veriler dikkate alındığında, ITA'daki ve masal metinlerindeki **çim-** “yikan-” TT yazı diline göre arkaik bir özellik arz etmektedir⁵¹.

Kırāğ

ITA'daki **kırāğ**, TT yazı diline göre arkaik bir durum arz etmektedir. Zira, bugünkü Türkçe sözlüklerde bu kelime ya madde başı yapılmamış ya da “halk ağzı” kaydıyla verilmiştir. Anadolu sahasındaki geniş anlam yelpazesi (çevre, kıyı, kenar, uç, çevre, yakın yerler vb.) düşünüldüğünde kelimenin ITA'daki anlamı (kenar) Anadolu ağızlarındaki anlamlara göre de arkaiktir. Kelimenin “kenar” anlamını temel anlam kabul ettiğimizde eski Türkçede dahi kelimenin yan anlamlarla (kenarlı, kıyılanmış, kenarları kıyılanmış, işlenmiş kumaş, elbise) kullanıldığı ve ITA'daki, bu arada masal metinlerindeki anlamın onlardan da eski, dolayısıyla arkaik olduğu söylenebilir⁵².

Sümig

Tarihî Türk yazı dillerindeki kayıtlarda sıkça rastlanan **süyük** ve bu şekle dayalı fonetik varyantlar bugünkü Türk lehçelerinde de türlü fonetik değişimlerle yaşamaya devam etmektedir. Ancak Osmanlı sahasında gelişen TT'nde, 16. yüzyıldan sonra bu kelimenin yavaş yavaş kullanımdan düşerek 18. yüzyıldan sonra unutulduğu⁵³, onun yerine “kemik” şeklinin öne çıktığını görmekteyiz. Gülensoy, bu şeklin (kemik) DLT'de görülen “kemdük süyük⁵⁴” (eti yenmiş kemik) tamlamasındaki sıfatın adlaşarak kalıcılışması yoluyla mey-

⁵¹ Önder Saatçi, *agt*, s. 446.

⁵² Önder Saatçi, *agt*, s. 493-498.

⁵³ Gerard Clauson, *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: The Clarendon Press, 1972, s. 839.

⁵⁴ Besim Atalay yayınında, bu kelime hem “süyük” (bk. Besim Atalay, *Divanü Lügat-it-Türk* 1992-C: I, s. 480; 1992- C: II, s. 85) hem de “sönük” (1991- C: IV, s. 298) imlasiyla kaydedilmiştir. Ercilasun-Akkoyunlu ise bu kelimeyi yalın hâlde “süyük”, tamlamada ise “kemdük süyük” şeklinde kaydetmişlerdir (bk. A.

dana geldiğini bildirir: *kemdük > kemük > kemik⁵⁵. Bu tür değişmelere diltik çalışmaları eksilti söz (elliptical word) denir⁵⁶. Derleme Sözlüğü'ne bakıldığında Anadolu sahasında yalnızca Çorum'daki *süğük* şekliyle karşılaşılmaktadır⁵⁷. Öte taraftan *sümüh*, *sümük* ve *sümüyh* şekilleri büyük ölçüde Azerbaycan lehçe sahasına giren veya buna komşu olan Anadolu ağızlarında gözlenmektedir. Bu da "kemik" şeklinin TT'nin yalnız yazı dilinde değil, ağızlarında da iyice yer ettiğini, *süğük* şeklininse bu lehçe için gerilerde kalmış bir kelime olduğunu gösterir. Buna göre, ITA'daki ve masal metnindeki *sümik* de tıpkı diğer lehçelerde olduğu gibi, TT'ne göre arkaik bir şekil olarak yaşamaya devam etmektedir⁵⁸.

Öğür- (< oğır-la-)

Günümüz TT yazı dilinde yaygın şekilde kullanılmayan bu kelimenin kökü "oğır" olup -la isimden fiil yapma ekiyle fiil yapılmıştır. Metinlerimizde gözlediğimiz bu gövde biçimine, "oğurla-" şeklinde, Divanu Lügâti't-Türk'te⁵⁹ de rastlanmaktadır. Masal metnlerinde rastladığımız bu kelime TT yazı diline göre arkaik bir özellik taşır.

1.3.2. Dahi (< takı) Kelimesinin Gelişme Safhaları

TT yazı dilinde bugün de kullanılan "dahi" kelimesinin Telâfer ağzında birçok fonetik değişimle kullanıldığını görebilmekteyiz:

Allah kōır kurdin rizkını ayāğına getiriy, mēnim **dih** ayāğına gētirsın.

Bah kāsriye qorhıyam ölese, bir **dih** kāsri görmesen.

Bican Ercilasun- Ziyat Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Divanu Lügâti't-Türk*, TDK yayınları, Ankara 2015, s. 702, 840).

⁵⁵ Tuncer Gülensoy, *age*, Ankara TDK yayınları, 2007, s. 495.

⁵⁶ Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara: 2013, s. 366.

⁵⁷ *Derleme Sözlüğü*, Cilt: 10, TDK yayınları, Ankara 1993, s. 3713.

⁵⁸ Önder Saatçi, *agt*, s. 517-518.

⁵⁹ A. Bican Ercilasun- Ziyat Akkoyunlu, *age*, s. 772.

Sen **dağ** kâsriye bağ, ölsey bir **dağ** görmesen.

Bir **dâh** bâlîğ dōnina girmeden ögçe Mehemmed kıızı tıttı.

... bı **dâh** sēnîy kimî bir ğerîb ādāmîydı.

Kelimenin iç sesindeki ünlünün hem kalın hem ince olduğu, bazı örneklerdeyse daralma ve yuvarlaklaşmaya meylettği gözlenmektedir. Son sesteki ünlünün ise tamamen düştüğü görülmektedir. İç sesteki ünsüzün ise bazı örneklerde tonlulaşmaya, bazılarındaysa sızıcılaşmaya uğradığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra, yazı dilindeki **da** şekline masal metinlerinde pek az rastlamaktayız. Bütün bu gelişmeler **da** şeklinin henüz hâkim şekil hâline gelmediği görülmektedir. Öte yandan, bu kadar kısıtlı bir derleme malzemesi içinde belirli bir kelimedeki fonetik gelişmeleri bir arada görmek de oldukça dikkat çekicidir.

1.3.3. Telâfer Ağzında Bazı Alıntı Kelimeler

Masal metinlerinde az sayıda alıntı kelimeye rastlanmaktadır. Bunların bazı ses değişmelerine ve ses hadiselerine uğramış oldukları göz önünde tutulursa Telâfer ağzında Türkçeleşmiş oldukları söylenebilir. Zaten, ses hadiseleri çoklukla, kelimelerin telaffuzunu kolaylaştırmak ve bu arada, alıntıların, Türkçenin fonetiğine göre yeniden şekillendirilmesini sağlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür⁶⁰.

ITA'nın diğer ağzlarında da rastlanan ve son sesinde -d > -z değişmesi görülen **miraz** metinlerimizdeki Türkçeleşmiş kelimelerden birdir. **Pēylevān** kelimesi ise TT yazı dilindeki şeklinden daha da öteye geçerek iç sesinde -h- > -y- değişmesine uğramıştır. Bu da kelimenin sık kullanımdan olsa gerektir ki bu da bir Türkçeleştirmeyi göstermektedir. Son sesindeki /-t/ düşürülerek sesletilen **rāz** (< rast) ve asli şekli “paltar” olan **partal** da birtakım ses hadiseleri sonucunda Türkçeleşmiş bulunmaktadır. Diğer bir örnekse

⁶⁰ Bu hususta geniş bilgi için [bk. Sadettin Buluç, “Tellâfer Türkçesi Üzerine”, *TDAY-Belâten* [1974] 1973- 1974, s. 53].

perrem perrem (< pare pare) olup hem ünsüz ikizleşmesiyle hem de son sesindeki -m türemesiyle asli şeklinden iyice uzaklaşarak Türkçeleşmiştir.

1.3.4. Telâfer Ağzında Bazı Deyimler

Bilindiği üzere, Türk dilinin deyim hazinesi sonsuzdur. Günümüzde bile pek çok söz kalıbının deyimleşmeye yüz tuttuğu düşünülürse ve bunun bütün Türk lehçeleri ve bunların kapsamındaki ağızları için de geçerli olduğu hesaba katılırsa dilimizin deyimlerinin sayılamayacak kadar çok olduğu daha iyi anlaşılır. Aşağıda Telâfer masal metinlerinden derlenmiş olan birkaç deymi ilgililerin dikkatlerine sunuyoruz:

baş sallā-: başını öne eğ-

cānına duy-: kandırıldığını anla-

sīnah sāl-: dikkat et-

kārnī temeh āl-: tamah et-

yūkin teppeye yığ-: ne kabul ne de reddet-

1.3.5. Telâfer Ağzında Bazı Dualar ve Beddualar

Masal metinlerimizde bu başlık altında toplanabilecek yalnızca iki örneğe rastladık. Hayır dua olarak **reḥmet kılsın cānıya**, beddua olarak da **yüz ne 'let ossın rūhiye**.

Sonuç

Telâfer ağzı bir Oğuz Türkçesidir. Bu yüzden Oğuz Türkçesinin tarih sürecinde kaydetmiş olduğu bazı ses değişmelerine (t- > d-, k- > g-, b- > v-) bu ağızda da rastlanmıştır.

Telâfer ağzında /è/, /h/ gibi fonemler ve ön seste y- düşmesi (*üreg*, *üz*), bu ağzın Azerbaycan lehçe sahasına girdiğini gösteren fonetik unsurlardan bazılarıdır.

Telâfer ağzında bazı ses (-m < b-, -h- < -k-) ve şekil (-Am, -sAn) unsurlarının Azerbaycan Türkçesiyle ilişkili olduğu gözlenmiştir.

Telâfer ağzında kalınlık-incelik uyumunun sağlam olduğu, düzlük-yuvarlaklık uyumununsa henüz yerleşmemiş olduğu gözlenmiştir.

Bazı kelimelerin bünyesindeki nöbetleşmeler (*kışi* ~ *gişi*, *dîh* ~ *dîğ* ~ *dağ* ~ *düh* ~ *dâh*) birtakım fonetik gelişmelerin Telâfer ağzında henüz tamamlanmamış olduğunu göstermektedir. Bu gibi veriler etimoloji çalışmaları için önemlidir.

Arapçanın etkisiyle Telâfer ağzında “h (ح), ayın (ع)” gibi bazı sesler Arapçadaki gibi telaffuz edilir. TT’de yumuşak g ile yazılan kelimelerdeki /ğ/ fonemi de Arapçadaki gayın (غ) gibi sesletilir.

Birçok ağız bölgesinde olduğu gibi Telâfer ağzında da bazı arkaik fonetik (*altun*, *imdi*, *kimi*, *yāşıl*) unsurların varlığı kaydedilmiştir.

Telâfer ağzındaki ünlü uzunluklarının tali (ikincil) olduğu, bu gibi uzunlukların çeşitli ses hadiseleri (hece yutulması, ünlü kaynaşması, ünlü veya hece düşmesi) ve vurgu sonucunda meydana geldiği tespit edilmiştir.

Birçok ağız bölgesinde olduğu gibi Telâfer ağzında da bazı arkaik şekil (**-n**, **-z**-) unsurların varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca, **-çİ** ekinin fonetiğinin (bâlih-çı) de Telâfer ağzında arkaik şekliyle yaşadığı gözlenmiştir.

ITA dikkate alındığında Telâfer ağzı **y** ağızlarına girmektedir. Buna göre, teklik ve çokluk ikinci kişi iyelik ekleri (para-**y**, uşāğī-**y**, kılētī-**y** vb.) ile iyelik kökenli teklik ve çokluk ikinci kişi eklerinde (gēl-dī-**y**, gētt-ī-**y**, öl-se-**y** vb.) tarihî geniz n'sinin $\eta > *n > y$ gibi bir gelişme gösterdiği gözlenmiştir. Ancak bu fonetik gelişme, analogi yoluyla, zamir kökenli kişi eklerini de [**gēcmesēy** (< geç-mez-sen), **bilışey** (< bil-i-Θ-sen), **öleşey** (< öl-er-sen)] kapsayacak şekilde bir yaygınlık arz etmektedir.

“Ben” ve “sen” şahıs zamirlerine gelen yönelme hâli ekinin, zamirlerin son sesinde **-n > -y** değişmesine yol açması (**miy-e**, **siy-e**) Telâfer ağzını güneydoğu Anadolu ağızlarına yaklaştıran unsurlardan biridir.

Daha başka kaynaklardan öğrendiğimize göre, Telâfer ağzında, ITA'nın diğer ağızlarından farklı olarak öğrenilen geçmiş zamanın teklik ve çokluk birinci şahıs çekimlerinde de **-ib** kullanılır. Ancak, elimizdeki masal metinlerinde bunu destekleyecek sayıda örnek tespit edilememiştir.

ITA'da yeterlilik fiilinin olumsuz şekli **-A-bil-mA-** ek grubuyla yapılır. Telâfer ağzında da bu yapı kullanılır. Bu şekil unsuru Telâfer ağzının Azerbaycan lehçe sahasıyla yakın ilişkili olduğunu gösterir. Ancak masal metinlerinde, aynı maksatla **-A-Θ-mA-** (< -A-u-mA) şekline de rastlanabilmektedir. Bu durum Telâfer ağzının ITA ile gü-

neydoğu Anadolu ağızları arasındaki geçiş bölgesinde bulunmasıyla açıklanabilir.

ITA'nın bazı ağızlarında (Kerkük, Erbil, Altunköprü vb.) emir teklik ikinci kişi çekiminde fiil kök veya gövdesinden sonra kullanılan -GInAn ekini masal metinlerinde görememekteyiz. Bu da Telâfer ağzının güneydoğu Anadolu ile ITA arasında bir geçiş bölgesinde bulunmasındandır, denilebilir.

Telâfer ağzında bazı arkaik kelimelere (*çim-*, *kırāğ* , *sümig*, *ōğırra-*) rastlanmıştır.

Telâfer ağzında dahi (< takı) edatının son sesindeki ünlü düşmekle beraber, kelimenin ikinci hecesindeki /k/ fonemi “ğ, ħ, h” gibi seslere dönüşerek varlığını sürdürmektedir: *dîğ*, *dîğ*, *dağ*, *dağ*, *düh*, *dâğ*. da şekline ise pek az rastlanmaktadır. Bu durum, kelimenin Telâfer ağzında, arkaik bir fonemini, ses değişmesine uğramış olsa da koruduğunu göstermektedir.

Masal metinlerinden anlaşıldığı üzere, Telâfer ağzına has diyebileceğimiz bazı deyimler şunlardır: *baş sallā* “başını öne eğ-”, *cānuna duy-* “kandırıldığını anla-”, *sīnah sāl-* “dikkat et-”, *kārñi temeh āl-* “tamah et-”, *yūkin teppeye yığ-* “ne kabul ne de reddet-”.

Masal metinlerinden Telâfer ağzında kullanılan diğer söz kalıplarına, dua olarak *reḥmet kılsın cāniya*, beddua olarak da *yüz ne ‘let ōssın rūhiye* dışında daha başka örnekler tespit edilememiştir.

Telâfer ağzında bazı alıntı kelimelerin birtakım ses değişimleri ve hadiseleri geçirerek Türk dilinin bünyesine uygun hâle getirildiği gözlenmiştir: *muraz* (< murād), *pēylevān* (pehlivan), *rāz* (< rast), *partal* (< paltar).

TELÂFER AĞZI

METİNLER

(I)

Balıhçı Mehemmed

Derleyen: Nurettin Efendioğlu

Mesleği: Avukat

Derleme Yeri: Telâfer ilçesi

(Hasanköy Mahallesi)

Konusu: Masal

Bir gün vār, bir yoḥ, yalan gerçekten çöḥ. Vārıymış bir bālīhçı Mehemmed, hiç kimsesi yoḥıymış. Her gün tuttuḡı bālīḡı satarmış, Sarf_edermiş. Günnērın birinde bir böyük bālīḡ tutar, aḥşam çarşıya apārır, kimse o bālīḡı almaz. Mehemmed, bālīḡı éve çēvīrir, böyük bir küzeye koyar. Sebbēḥşī éve döner, aḥşam baḥar yer yurd sipīrilip, yātāḡı düzelip, bir gün, (5) ikki gün bile. Mehemmed kārār vērdi, baḥşın kimdi bi işlērī yapan? Ėvin bir yērīnde sālhlānır, baḥır, görır, bi bālīḡ küzeden çıḡtı bitin işlērī yāptı, bir güzel kız dönindādī. Bir dāḥ bālīḡ dönina girmeden ögçe Mehemmed kızī tutti, koymādı bālīḡa dōnsın. Bālīḡçı Mehemmed kız bālīḡın evlēndi. Gel zāman bir gün ōrdi gēçtuḡı yerde, ḥānım damda partal sērduḡı yırde üzünin āfākī kumandanın üzine düşer. Gözellēḡi görince, ev sālḥbın sōrir. Bālīḡçı Mehemmed (10) ēvīndi diyēlle. Kumandan bünin çöḥ güzel bir ḥānımı vār, bi ḥānımı alacaḡam. Emr_eder bālīḡçı Mehemmed'i çağırır. Mehemmed diyer, Derḥal kiflētīy boşasan, men evleneceḡem. Mehemmedīyse kābīl _etmez. Binda kumandan diyer: Beleyse üç şartım vār. Yapsay. Kiflētīy siye kalacaḡ. Mehemmedīyse şartlārī kābīl_eder. Kumandan, birinci şart: Bir sālḥum üzüm gētiresen bütin ōrdi yer bitmez. Mehemmed éve döner, çöḥ ürēḡi sıḡılıyī. İvde ḥānımı diyer: (15) Mehemmed bigün yemeḡ yemediy. Çöḥ sıḡılısān, nēydi? ḥānım meselēyī eylādūḡtan sōyra, bi çöḥ asāntti. Ḥānım evden çıḡar şat kırāḡına gider. Orda durır çağırır, bācī, bācī. Bir bālīḡ şattan çıḡar diyer: Hā cān bācī. Ḥānım diyer: O külde, zibilde işlēduḡım baḡdan bir sālḥum üzüm vērsēdiy. Şattan bālīḡ bir sālḥum üzüm vērīr Mehemmed'e. Mehemmed sālḥum üzümü apārır. Bütin ōrdi yiyer, üzüm tükenmez. Belece Mehemmed birinci şartı ödēmiş olir. (20) Kumandan ikkinji şartım, mene bir kat getiresēn, ne igne, ne de manḡas degmēmīş. Gene Mehemmed éve döner. Ḥānıma şartı diyer. Ḥānım şartı öğrendūḡtan sōyra, şat kırāḡına gider, çağırır bācī, bācī. Şattan bir bālīḡ diyer: Hā cān bācī. Ḥānım diyer: O külde, zibilde işlēduḡım partallardan bir kat istiyēm. Şattan bir kat vērīr. ḥānım éve döner. Mehemmed'e diyer: Bi kātī apar, ne igne, ne de manḡas dēḡip. Mehemmed kātī apārır. İkkinci şartı da (25) kazānmış olir. Ücūnci şartı, kumandan diyer: Bir uşāḡ isterem bēşikteyken silēşşın. Mehemmed üçünci kere sıḡılıtlı gēlir. ḥānım şartı öğrenince, şat kırāḡına gider. Hā cān bācī. ḥānım diyer: Şattan bir bālīḡ diyer: O bēşiktēki uşāḡıy vērsēydiy, bir görsēdim. Şattan bir

ķundaġta uṣāġi bālġ vērġr. Hānım ēve ġētġrır. Meħemmēdiyse sēvġne sēvġne uṣāġi ķumandana ġētġrır; diyer: Bi uṣāġi ġētġrdim. Ķumandan uṣaġtan sōrir, uṣaġ dillēṣġr, diyer:

(30) Ne ķat fayda vērġ ne sālġum

Paṣa sāķķēlġne mēnġm pōġim

İstisey dizāmı ele zola

Men paṣadan nēce ķōrġim

(34) Siz saġ. Men selemat.

(II)

Aylagsız Kurt

Derleyen: Nurettin Efendioğlu

Mesleği: Avukat

Derleme Yeri: Telâfer ilçesi

(Hasanköy Mahallesi)

Konusu: Masal

“Bir gün var, bir yol yalan gerçekten çok. Bir gün bir kurt vânymış, günnêrin birinde âcdıhtan sôyra çıhtı av ahtarmaga. Ez gëttî, çok gëttî, bir gëçiyê rast gëliy. İstiy gëçiyi yêmêg. gëçî kurdı aldâdı. Diyîy: Men küçügem sêni døyirmam, bekle bir kî gëçî çağırım, onda doyarsan. Kurt aldâniy. Gëçî kurti sâliy. Bir kôyina râz gëliy, kôyini yêmêg istiy. Kôyin kurdâ (5) diyîy: Mênî yêmêgtên ôgce birce sêni eğliyim. Kôyin oynamağa başlâdı. Kurt kôyina bağa bağa, dâldî. Kurt yêrinde kâldî. Kurt cânına duydi, kôyin kaçmış, baş salladı yola vêrdi; yêrdi. Ez çoh bir ata râz gëldi. Ata bir zêrk sâldi. Ât dëdî: Mênî yime sên. Kurt dëdî: Nişî? Ât dëdî: Mênim bârâtım var. İstesêdiy yêmêg, bârâtıma bâh, sôyna yi y mênî. Kurt dëdî: Hânî bârâtıy? Ât dëdî: sağ ayâgımın nâlin altındadı. Kurt, âtin arhâsına gëçti, sağ ayâgının nâlna (10) bağmağa. Ât bir cût temme vûrdi, kurdin âlnın dâgıttı. Kurt yêrinde yaralı kâldi. Uzahtan bağan tülki gëldi, kurdin başına dırdi, dëdî: vây kardaş:

Gëttiy gôrdiy bir gëçî

Yî kâssın kurri kıçı

Sên nêynıdiy kî üçi

(15) Gëttiy Gôrdiy bir kôyin

Yî kâssın kurri bôyin

Sen nêynıdiy ôyin môyin

Gëttiy gôrdiy bir ât

Yî kırâgında yât

(20) Sen nêynıdiy bârat mârat

Siz sağ men sâlamat

(III)

Serînen Hîmîv

Derleyen: Nurettin Efendioğlu

Mesleği: Avukat

Derleme Yeri: Telâfer ilçesi

(Hasanköy Mahallesi)

Konusu: Masal

Bir gün var, bir gün yoh, yalan gerçekten çoh. Bir gün vārîymış bir arvattan bir kişi. Binnārîn bir tāvîgî vārîymış. Arvād diyyi kişi, gēl bi tāvîgî bıgazlā. Kişi: Nē eyrēriğ. Arvād diyer kişi: Tükîn yorgân eylērîğ. Sümigîn dam eylērîğ ētin kālî eylērîğ. Kişi, tāvîgî bıgazlādî. Tükî yorgân, ēti kālî eylediler. Günnērîn birinde çöle ödîn yıgmağa gēttîler. Ėvlērî yol üsnēmîş. (5) Yolda üç ātlı sēri ‘ diyyi: Ātlılar ēmîze gēçmiyēsîz, kâp’muz açmıyāsîz, kālîmîz yiyimēsîz, siyyîp sıçmıyāsîz, kilîkmîz kılıgtādî. Ātlılar gēlijyer, ēvî açillā, ēti yîller, kûzeye sıçillar, yollarına gēçiyîller. Arvatnan kişi ēvê dōndiğten sōyna otîrdılar yemeğ memeğe. Kişi ēlîn uzādıyı birce ēt çıhartmağa, ēli poğa bēlēyîyî. Hîmidî açihlānıyî. Arvada bir kîlînc vîrîy bōynını kēsîyî, yālğuz kālîyî, çōh sıhlîlîyî, yorgân çabālîyî Hîmû yorgana bir kîlînc vîrîy, (10) yorgānî perrem perrem ēlîyî. Diyyi: Sērîden sōyna halay tepmeğ istîsen. Hîmûv ēvde bir kalmādiğtan sōyna si kîrağına gidîy ayağyōlina otîrîr, bir kılbağa pōhi gēlijîyî sikîne hōrēşîyî, kîlîncî kâldîrî sikîn kēsîyî. Diyyi Sērîden sōyna yāşıl bağlamāğî nēdî? Kân aħmağa (13) başlîyî, Hîmûv ōlî dūşîyî. Siz sağ men salamat

(IV)

Kesrûv

Derleyen: Nurettin Efendioğlu

Mesleği: Avukat

Derleme Yeri: Telâfer ilçesi

(Kaç Mahallesi)

Konusu: Masal

Bir gün var, bir yoh yalan gerçekten çok. Bir gün vâriymiş bir kişi, çok korhâcanıymış, adı Kesrû'ymiş. Gêce ayaħyôluna çıhabilmêzmiş, arvâdî ôzin çıhârdımış. Gêccelerin birinde ay kârânıgı gécêşimş “Kêsrû diyîy bî gêce sag hêrhîzlig gécêşîdî”. Arvad êve gêçer, kâpyî örter, diyer gêdîp hêrhîzligten mal gêtîrmince bî êve gécmesêy. Kêsrû (5) bâşın sâlîr mêhliye çıkar, yêriyîr bir kâpî açuğ görîr, gêçer, baħar kimse yôhtı. Diyer: sebbeh kâdâr bîrda kallam, sebbehden êve giderem. Diyerem ôğırırıyamâdim. Kâpî açılır, bir kişîyle bir arvâd gécêr, Kêsrû kaçır bir sebet âlına gécêr. Arvatnan kişî oynasıymışla, ôtırdılar konışmağa başladılar, ara sıra ôpişmeğe. Kişî diyer arvâda kâh partalıyî gir bêzên, torbâyî kâldır bağa gêtmeğî kim ôgimde yêrî. Arvad bêzênîr düzênîr 10 torbâyî kâldırır, dedîğî kim êyler. Arvad kişîye diyer: Kılıç kâlhânı kâldır oynamağa, kişî kâldırır, oynamağa başlar, arada sırada sebete bir kılıç vîrîr. Kêsrû vâ'ilder. Arvattan kişî êvî sâlîr kaçır. Kêsrû istêdûğî mallârî yıgar; kâldırır, êve döner, kâpyî çâlîr; arvâd açmanam diyer. Aç kâpyî baħ nâğda mal gêtîrdîm, diyer. Arvad kâpyî 14 açır, mâlî görîr, çôh sêvnîr. İşte bèlece Kêsrûnın âdî meħellede aslan diye tânırîr. Siz sag, men sâlamat.

(V)

Naḥîr Çobânî

Derleyen: Nurettin Efendioğlu

Mesleği: Avukat

Derleme Yeri: Telâfer ilçesi

Konusu: Masal

Bir vârmış, bir gün yoh yalan gerçekten çoḥ. Bir gün vârymış bir nâḥîr çobânî, bir arvâdı, bir anâsî, bir bâcısı. Bilârin birer oynâşî vârmış. Günnêrîn birinde birî diyiy: Qardaş istiyem size bir söz sêylemeg. Diyiy: Séle. Diyiy: İşte anāyîn, bâcıym ve arvādıym işi bî ḥala vârmış. Bî çoban düşîniy, düşîniy, düşîndîgtên soyna çölin bir yerinde bir kubbaya yapıy. Ête geldîgtên (5) soyna diyiy: Bîgün inek otlattüğüm yerde bir mâzar gördim; ḥâḥ çoḥ ziyrêṭine gēliydî. Sördim bılar mıraz istemeğe gēlipler. Her kim dilêğîn dedîgtên soyna iyim eylese önün dilêgi ôlir. Ayda bir neçe gün ziyrete gidîlîr. Bâcısı bir ikkîgün soyna bir ḥorîz bigâzlıyî aşıyla apâryı gidîy. Çoban bâcısın görince gēldî tēz kubbaya girîy. Bâcî da kubbânın karşıсында dıryı istediğini sēliyi. Qardaş iyim iliyî, elîn uzadıyî êṭîn, aşın alıy. Bâcî bir helhele vēriy; (10) gar êve dōniyi, êve anâsına, yengesiṇe ne öldi sēliyi. Bâcî yükün teppeye yıgyı. Qardaş diyiy olmaz, men söz vermişem. İşte bele bâcıy istediğine vēri.

O bir ziyrêṭ vâḥtında ana bir ḥorîz bigâzlıyî aşıyla bārabar apâryı. Çoban anāyî görince tēz gēdiyi kubbaya gēçiy. Ana kubbânın karşıсында dıryı; istediğini sēliyi. Çoban iyi miliyî, elîn uzadıyî aşı, êṭî alıy. Ana güle güle êve dōniyi, gēliṇe diyiy istediğim öldi. Birkaç 15 gün soyna çoban diyiy: Ana gēl sēñi kişye vērîm. Ana diyiy: utan ôğlim ne sözdî bî. Oğlan diyiy: Ana görüyem şuhlar analârına baḥmıllar; düşkin oldîgtan soyna kōrhıyam men ôllem şuhlar siye baḥmazlar. Öyzî buyzî ana kânîy. Anayî istediğine vēri.

Arvad diyiy: Kişî biz nâgâda kazançlı öldü; bâcî, ana kişî âldılar; yâlguz kâldîg görken bî mâzar çoḥ ḥükimliydi. Üçinci vaḥt gēldî, arvad bir ḥorîz bigâzladı. Gene êṭlî aşla (20) ziyrete gētti. Çoban arvadı gördi, kaçā kaçā kubbaya girdi. Arvad gēldîgtên soyna dēdi: Kişîm körele, menî filan ôğlî filana yaz. Çoban iyim eyledi, aşı, êṭî âldi. Arvad helhele vērdi; Êve kēflî dōndi. Çoban arvādın oynâşın tânıdı. Bir neçe gün gēçti, çoban ête gēldi; dēdi: Arvad tut elîmnen kōr ôlmışam. Arvad ne öldi? vāy men kōr olâydım yerîye. Arvad ikkî uç

gün kişin kór olmağına inandı; oynāşınĭ ěve gĕtirdĭ. Kişim kór ħlĭp gĕrmez diyer. Oynaşla (25) arvād az ħtirdılar; çoĭ ħtirdılar; kĕnişmağā, ħpişmeğē başladılar. Kór kĕynin daş dĕldirmiş arvadnan oynāşĭ kŭçaĭlaşmağā bāşlıyanda bĭr daş vırdı; ikkişinĭn yĕrlĕrinde yarālĭ koydı; kăpyĭ ħrtti. Arvādĭn kardaşlarına gĕtti. Kardaşlārin çağırdı, meselĕyĭ aylattı. Kardaşlar arvādĭ ħldirdiler. Ėşte bele çoban ũç beleden kŭrtıldı. Siz sağ men selamat.

(VI)

Rustam'nan Jalı Pir

Derleyen: Nurettin Efendioğlu

Mesleği: Avukat

Derleme Yeri: Telâfer ilçesi

Konusu: Masal

Bir gün var, bir gün yol, yalan gerçekten çok. Bir gün vârmış bir ağa adı Mirze böyyik bir mahlênin ağasıymış. Bir oğlu vârmış adı Rustam. Bir de kızının oğlu vârmış adı Bektaş; ikkişi de pâyevânıymışlar. Bi Mirze her yola çıghanda dü'e êlêmiş, men yola kıza bele yola. Bir yolda yêrdiği yerde bir atlıya gëliyi. Mirze Atlıya diyiy: Sên ne gêtirdi? Atlı cevap (5) vëriyi; Diyiy: miçek beremi dëldi. Atlı Mirze'yi tutıyı üzëngiyle atın arasına koyıyı, sıhmağa başlıyı. İndi Mirze ôlir, birez soyna ôlir. Atlı diyiy: Men Jalı Pirem, sênı sallam; eger ôğlıy cenge yollasân. Mirze yollaram; salasan mënı. Jalı, Mirzëni sâlıyı. Mirze êve döndiğtën soyna gün be gün saralıp solmağa başladı. Bir gün Mirze'den sördılar, ne olup. Dëdi: Rustam var, yolhsa yol. Bahtılar Rustam yôhti. Mirze başına gelëni sëlëdi. Rustam kâpı dibinde (10) yazdan êşitti; içëriye girdi, giderem söziy yêrine gëssin diyer. Rustam bir at mindi, yola düşmeğ istëdi. Bektaş mendeğ gellëm dëdi. Rustam gelme. Gellem, gelmesen. Bektaş ile yola düşti. Jalı Pir'den şëhrin karşıladılar, Jalı şëhrin böyyigidir. Orda Rustamla Bektaş'ı adamları çok kädirlëdile, bir anda ëndirdiler; yëmeğ içmeğ istediğine göre bir ikki gün. Ceng başlıyacağ, Bektaş men enerem, diyer. Êndi bir, ikki, üç pâyevânı bir nêçe günde uttı. Sonda (15) bir pâyevân Bektaş'ı sondırdı. Bektaş, Jalı öz kâsrinde yer ëylëdi. Jal'ın kızı Bektaş'a 'aşık öldi. Rustam cenge başladı. On pâyevânı birer birer söndirdi. Jalı ikki gün soyna men enecegem diye şëhrde yayıldı. Rustam'ın bir atı vârmış adı Nahşı Balan. At ëvlërinde daban dömeğe başlıyı. Êvde atı açılılar. At Jal'ın şëhrine gëliyi; orda çëmlige giriyyi. Kim görse, istiyi atı tutmağa. At tutılır güninde. Rustam duyıy, gëdiyi at tutıp gëtiri. Yârını Jalın Rustam (20) cenge başlıyıllar, ilk gün gülëşiller, ikkinji gün zümziğle, üçinci gün dögeçle bir hefte sürdi. Jalı diyiy: Yârın atla eneceğig. Jalı gizlice emreder, Bektaş'ı ikki parça ëlëriz, kâsrin öginde asârız. Rustam görse, sıhılır, dözemez sonar. Rustam meydana çıkar. Jalıla barabar kız Bektaş'ı parçalamğa koymaz, dama çıkar Bektaş'la barabar, ikki fincan kâhve, ikki fincan ağu, eger Jalı uttı ağıy, eger Rustam uttı kâveyi içeriğ, dëdi. Meydana Jalı, Rustam'a diyer

(25) Baĥ k  sr  me qorĥ  yam   lesey, bird  ĝ k  sr   g  rmesen.   st  d   Bekt    '    li g  rsin, belki s  ner. Rustam k  sre baĥar, Bekta  la J  l  n k  z  n   g  r  r,   oĥ s  v  n  r. Jali'ya diyer: Sen daĝ k  sr  ye baĥ,   lsey b  r daĝ g  rmesen. Jali k  sre baĥar k  z  ynan Bekta  '  g  r  r, i  erden k      r. Ceng ba      , s  n  nda Rustam Jali'ya bir k  li   vurd  , Jali'y     ldird  .     t   bele   ehir ĥ       oĥ Rustam'la Bekta  '  baĝ    lad  lar. Rustamgil k  z     l  p d    d  ler.

(VII)

Meħemmed Ağa

Derleyen: Hasan Ferhan
Derleme Yeri: Telâfer ilçesi
Mesleği: Öğrenci
Konusu: Masal

Bir gün var bir yoh, yalan gerçekten çoh. Bir gün bir Meħemed ağânın bir tek oğlı var. Meħemmed ağa çoh zengin adamıydı. Oğlının çoh arhadası vardı. Oğluna bir dēdj: oğlim bilsey men çoh zenginem. Men ölenen söyni, bî mal siye kālî. Siye üç vesyētīm var. Oğlan dēydj sēle vesyetlērj abba. Baba dēydj: Birıncj vesyētīm, bir gün sēnj arhadasıy çāğırısa şerab (5) içmeğe gēt. Fekeť özlērīnnen bir ikkij se ‘et söyni gēt. İkıncj vesyet. Dēydj kumar oynasay çoh bilennen oyn. Ücıncj vesyet, bjr gün, bjr arvad siye söz verse, gēcēnjn telisinde gēt. Gün gēljr gün gider abba ōlır. Bı mal oğlana kālir. Bir gün arhadasıları ōzini içmeğe çāğırılar, arhadasılarına söz vērjr. Diyer imdj az söyni ārdıyızca gellem. Oğlan bjr ikki se ‘tten söyni gider. Baħar arhadasıları her birj bjr yanda dūşıptj. O kusıyı, o yatıy, oğlan bāşın sallır ēve (10) dōner. Bir diyer kāħım gēdjim kumar ōynıyam. Gēljr bir çoh bilennen oynar. Oğlan ħum parāsın utızır. Oğlan diyer sēnjy indj nağda paray var? Kūmārçj diyer vallā üstimdēkj partaldan başkām yōħtı. Oğlan fıkrıne gēljr üçıncj vesyet. Oğlan meħlede dolāşıy, bir gözēl, boyāħlı arvada ras gēljr. Arvad oğlana söz vērjr. Oğlan diyer: ibe ne var gellem. Arvad ēve gider, oğlānı bekler, hā indj gēljr, hā indj gēljr, baħar oğlan gelmez. Kaħar çimer, gēçer yatar. 15) Oğlan gēcēnjn yārsında gēljr, arvādın kāpsın çālır. Arvad kāpıyı açar, baħar oğlāndı. Oğlan baħar arvada, baħar gündız çoh gözēljyđj, geceyse çoh çirkığj. Oğlan ēve dōner, diyer rehmet kılsın cānyıa baba, dēmeħ sen bilıyđjy bı işler yāylış işlērđj, miye silēđjy.

(VIII)

Serçek¹

Anlatan: M. Tahir Dêveçi

Derleyen: Sadettin Buluç

Mesleği: Öğretim Üyesi

Memleketi: Telâfer

(1) Diyelle: Bir kerez bîr âdam dēydi: valla men Musullu olduğu yêrde me ‘şet ēlemenem. Ŗğındı; her yêre gelende sōrdı, dēydi: Burda Musullu vār, yōh? dēydi:le: bēlî var. Terk ēylēdi ōr’yı, gētti bîr gēyr beledē, sōrdı. Gene vār dēydi:le, soyra gēldi bîr beledē, sōrdı. Dēydi:le: Valla bûrda yōhtı Musullu. Adam dēydi: valla men bûrda (5) me ‘şet ēlerem, mēnîm işim bu belette yêrîr. Bîr gün bāşında bîr tēnîke yoğurt, bîr kebîrstannîh kırāğînnan gēçende kıcı bîr baş dāşına bûdrüyü, bāşınnan yōğurt tōkîliyî. Sōrdı bîr ora hāhînnan dēydi: bı kebîr kimindî? Valla, dēyîlle: bı dāh sēnîy kimî bîr gērîb ādāmîydi, ōldi, bûrda. Adam dōndi, dēydi: yüz ne ‘let ōssın rûhiye Musullu! Êle kebîrde dāh mennēn vāzgēçmēdîy ha miye zerērîy tohandı.

¹ Sadettin Buluç, “Tallâfer Türkçesi Üzerine”, TDAY-Belâten [1974] 1973- 1974, s. 49- 57.

(IX)

Çoban

Anlatan: Sekine Hasan
Memleketi: Musul İli (Telâfer İlçesi)
Derleyen: Nurettin Efendioğlu
Mesleği: Ev Hanımı
Yaşı: 63
Konusu: Masal

Bir gün var bir gün yoh, yalan gerçekten çoh. Bir çoban var, dâvar sehêbî yânında çobännîğ eder. Çobana diyer bahîyam bi koyın hiç süt vêrmiyi. Çoban diyer vallâhî bilmenem. Feçet bi söz çobânın fikrînde kâlir. Bir gün çoban çobännîğa giderken, aḥşam üstî éve dönerken bi kôyîn sînaḥ sâlir, baḥar bi koyın gëlir bir çetî kömêşînin yânında, bi çetîyi adlar. Çoban gelir (5) yâvaş yâvaş baḥar bi kôyîn emcêğîni bir kôtir kurdîn âğzına kôyip emîzdîryî ôzîni. Çoban dôşînin diyer Allah meni bêşer ḥalk êyliyiip yorḥînnîḥnan rızkımî vêriyi. Kôtir kurdîn rızkîni ayagına gêtîriyi. Çoban gelir dâvar sehêbîne diyr men bi işten vâzgêçtim. Gëlir arvada diyer bi sözi. Arvat diyer gişî biz hardan me’şet edêrîḥ. Gişî diyer vallâhî men bilmenem. Allah kôtir kurdîn rızkîni ayagına getîryî, mênîmdîḥ ayagîma gêtîrsîn. Arvat bi ḥalda gider çetî (10) yığar, çetîyi satar me’şet êler. Bi arvât çetî yığarkan bir küzeye ras gëlir, açar baḥar içi âltun döldî. Gëlir gişîye diyer baḥ istêdîgiy ayagîya gêldî. Gideḥ âltunî gêtîreḥ. Gişî dôşînin, diyer vallâhî mên istiyem rızkım ayagîma gëssîn. Gişî ayvan içinde uzânîr, ayvânın altında bir dëllîk vârdî. Arvat gider kônşîsînîn yânına, kônşîsînîn kâpsîn çâlir, adam çîḥar diyer hâ arvât Arvat diyer kônşî siye bir işe gëlîbem, miye ôgce söz vêr. Adam diyer buyîr arvât şîle. (15) Arvât kônşî mên çetî yığarkan bir küziye ras gêldîm, bi küzênîni içi âltun döldîdî, bilemce gel bi küziyi gêtîreḥ. Âltunîni yârsî siye, yârsî miye. Adam diyer gellem. Aḥşam üstî kimse görmeden gideller, âltunî gêtîrîller. Adâmîni kârnî temêḥ âlir, arvada diyer arvât indî aḥşam öldî, gel sebbeh âltunî bôlîşîrîḥ. O gece arvât hiç yatmaz, sebbehden şefak sôkîlmeden arvât gider kônşîsînîn kâpsîn çâlir. Adam çîḥar kâpîya baḥar arvât kâpsînda durîy. Diyer hâ arvât (20) hêrdî. Arvat diyer gêldîm âltunîni bôlîşmeḡe. Adam diyer ne âltunîni arvât? Arvât diyer kônşî dünên aḥşam üstî gêldîy bilemce küzüyi gêtîdîḥ içi âltun dölüydî. Adam diyer mên nice aḥşam üstî bileyce yazîya çîḥiyam, ‘elem miye ne sêler? Arvât baḥar namuştîḥ elden gider yîḥliya yîḥliya éve döner. Adam diyer işe kurtîldîḥ arvattan. Gëlir küzênîni kâpâğîni açar. Allah

ķudrētīnnen bī āltūn gōzine ārī görīķīr. Adam diyer hey arvat sen bilīymīšsey kūzēnīn iķīndēķī
(25) Arīdī, baķ ninerem siye. Adam gētīrīr kūzūyī ķobānīn yāttuķī eyvanda dēllūge dayar
kūzenīn ķapāģın aķar. Bī ārī Allāh'īn ķutrētīnnen āltūna dōner, ķobānīn ķuķāģīna tōķūlir.
Ķoban diyer baķ arvat siye dimedģm Allah rizķīmī gētīrīr.

Dizin

abba: a baba

a.: VII/4, VII/7

ācdūḥ: açlık

ā.-dūḥ_tan: II/2

āç-: aç-

a.-ma-n-am: IV/13

a.-ar: IV/14, VII/15, IX/10, IX/23, IX/26

a.-i-l-: açık hâle gel-

-ır: IV/7

a.-i-l-lā “açıyorlar”: III/6

ā.-i-l-lār “açıyorlar”: VI/18

a.-mı-y-ā-sız: III/5

āçḥlān-: öfkelen-

ā.-ı-yı: III/8

āçıl-: açıl-

ā.-ır: IV/7

āçuḡ: kapalı olmayan

ā.: IV/5

ād: isim

ā.+ı: IV/2, VI/1, VI/17

ā.+ī: IV/14, VI/2

adam: erkek

a.: VIII/1, VIII/4, VIII/8, IX/13, IX/14,

IX/16, IX/19, IX/20, IX/21, IX/23,

IX/24, IX/25

a.+in: IX/17

a.+ı+y+dı: VII/2

aḡā: ağa

a.: VI/1, VII/2

a.+nīn: VII/1

a.+sı+y+mış: VI/2

āḡız: aḡız

a.+ī_na: IX/5

aḡu: zehir

a.: VI/24

a.+y+ı: VI/24

aḥ-: ak-

a.-maḡ+a: III/12

aḥşam: akşam

a.: I/3, I/4, IX/3, IX/16, IX/17, IX/21,
IX/22

aḥşam üṣṭī: akşam üstü

a. üṣṭī: IX/3, IX/16, IX/21, IX/22

aḥtar-: ara-

a.-maḡ+a: II/2

āl: alt

a.: IV/7

al-: al-

a.-acaḡ-am: I/10

ā.-dı: V/21

ā.-dı-lar: V/18

ā.-ıp “almış”: VI/29

ā.-ir: IX/17
ā.-ı-yı “alıyor”: V/9, V/14, V/18
ā.-maz: I/3
aldād-: kandır-
a.-ı-y “kandırıyor”: II/3
aldān-: kandırıl-
a.-ı-y “kandırılıyor”: II/4
āln: alın organı
a.+ın: II/10
Allah: Allah
A.: IX/6, IX/8, IX/23, IX/27
A.+ın: IX/26
alt: aşağı
a.+ı+n+da: IX/12
a.+ı+n+da+dı “altındadır”: II/9
āltun: bk. āltın
ā.: IX/21, IX/24
ā.+a: IX/26
ā.+ı: IX/20
ā.+ı: IX/20
āltun: altın
ā.: IX/11, IX/15
ā.+ı “altını”: IX/11, IX/17, IX/18
anā: anne
a.: V/13, V/14, V/15, V/16, V/17, V/18
a.+sı: V/2
a.+sı_n_a: V/10
a.+y_ı: V/12
a.+yın: V/3
apār-: götür-
a. “tek. 2. kişi emir”: I/24
a.-ır “götürür”: I/3
a.-ir “götürür”: I/19, I/24
a.-ı-yı “götürüyor”: V/8
ā.-ı-yı “götürüyor”: V/12
ara: zaman süreci
a.: IV/8
a.: IV/ 11
a.+da: IV/11
a.+sı+n+a: VI/5
ara sıra: ara sıra, bazen, kimi zaman
a. sıra: IV/8

a.+da sıra+da: IV/11
ārd: arka
ā.+ı+yız+ca: VII/8
arhā: arka
a.+sı+n+a: II/9
arhādāš: arkadaş
a.+ı: VII/2
a.+ıy: VII/4
a.+lār_ı: VII/7, VII/9
a.+lār+ı+n+a: VII/8
ārī: arı
ā.: IX/24, IX/26
ā.+dī “arıdır”: IX/25
arvād: kadın, karı, zevce
a.: III/2, IV/3, IV/7, IV/9, IV/10, IV/13,
 V/18, V/19, V/21, V/23, V/25, VII/6,
 VII/13,
a.+a: III/8, IV/8, V/20, VII/16, IX/7
a.+ı: IV/2, V/1, V/28
a.+ın: V/27, VII/15, V/22
a.+ı+y+ın “senin karının”: V/3
a.+na+n “kadın ile”: V/26
a.+ta+n “karı ile”: IV/12
arvāt: bk. arvād
a. IX/8, IX/9, IX/10, IX/13, IX/14, IX/15,
 IX/17, IX/18, IX/19, IX/20, IX/22,
 IX/24, IX/27
a.+na+n “karı ile”: III/7
a.+ta+n “karı ile”: III/1
a.+tan “kadından”: IX/23
as- : as-
a.-ār-ız: VI/22
asānt “kolay”
a.+tī “kolaydır”: I/16
aslan: arslan
a.: IV/14
āš: yemek
ā.+ı: V/21
ā.+ı: V/14
ā.+ın: V/9
ā.+ı+y+la: V/7
ā.+ı+y+la: V/12

a.+la: V/19
‘aşık: âşık
‘a: VI/16
‘a. öl-dı: VI/16
at: binek hayvanı
a.: VI/10, VI/19
ā.: II/9, II/10, II/18
a.+a: II/7
ā.+ı: VI/18
a.+la: VI/21
ātı: ata binmiş, süvari
ā.: VI/5, VI/6
ā.,+lar: III/5, III/6
ā.,+y+a: VI/4
av: av
a.: II/2
ay: dünyanın uydusu
a.: IV/3
ay: otuz günlük zaman dilimi
a.+da: V/7
ayāl: ayak
a.: III/11, IV/2
a.+ı+m+a: IX/12, IX/27
a.+ı+m+ın: II/9
a.+ı+y+a: IX/11
a.+ı+n+a: IX/7, IX/9
ayāğına getir-: hazır bul-
a.+ı+n+a getir-i-y: IX/9
a.+ı+n+a getir-i-yi: IX/7
a.+ı+n+a getir-sın: IX/9
ayağ yōli: tuvalet
a. **yōl**+ı+n+a: III/11, IV/2
aylāt-: anlat-
a-tı: V/27
ayvan: bir tarafı dışarıya bakan oda
a.: IX/12
az: az, çok olmayan
a.: V/25, VII/8
baba: baba
b.: VII/4, VII/17
bāci: kız kardeş
b.: V/18

bāci: bk. bāci:
b.: V/9, V/10
b.+sı: V/2, V/7
b.+sı+n “bacısını”: V/8
b.+y+ı: V/11
b.+yın “senin bacının”: V/3
bāci: kadınlara yönelik hitap kelimesi
b.: I/16, I/17, I/26
bağ: üzüm veya meyve bahçesi
b.+a: IV/9
b.+dan: I/17
bağışla-: hediye ver-
b.-dı-lar: VI/29
bağla-: bağla-
b.-māğ+ı: III/12
bağ: bak-
b. “tek. 2. kişi emir”: I/8, IV/13, VI/25,
VI/27, IX/11, IX/25, IX/27
b.-an: II/11
b.-ar: I/4, IV/5, VI/26, VII/9, VII/14,
VII/15, VII/16, IX/4, IX/5, IX/10,
IX/19, IX/22
b.-ır: I/6
b.-ıy-am: IX/2
b.-mağ+a: II/10
b.-maz-lar: V/17
b.-mıl-lar: V/16
b.-sın: I/5
b.-tī-lar: VI/9
b.-a bağ-a: II/5-6
bālig: balık
b.: I/17, I/18, I/22, I/27, I/28
b.+a: I/7
b.+ı: I/2, I/3
bālig: bk. bālig
b.: I/17, I/18, I/22
b.+ı: I/3
b.+ın: I/8
bāliḥ: bk. bāliḥ
b.: I/6
bāligci: balıkçı
b.: I/7, I/9, I/11

bālūḫçı: bk. bālūḫçı

b.: I/1

baş: kafa

b.: II/6

b.+ı+n “başını”: IV/5, VII/9 “başını”

b.+ı+n+a: II/11, VI/9

b.+ı+n+da: VIII/5

b.+ı+n+nan: VIII/6

bāşına dūr-: karşısına geç-

b.+ı+n+a dūr-di: II/11

bāşına gel-: beklenmedik bir olayla karşılaş-

b.+ı+n+a gel-ēn+i: VI/9

bāşın sāl-: yönel-

b.+ın sāl+ır: IV/5, VII/9

başkam: başka, ayrı, farklı

b.+m: VII/12

başlā-: başla-

b.-ar: IV/11

b.-dı: II/5, VI/28, VI/16, VI/8

b.-dı-lar: IV/8, V/25

b.-lı-yı “başlıyor”: VI/6, VI/18, III/13

b.-lı-y-acağ: VI/14

b.+lı-y-anda “başladığında”: V/26

b.+lı-yıl-lar “başlıyorlar”: VI/20

barabar: birlikte

b.: VI/22, VI/23

bārabar: bk. barabar:

b.: V/12

bārāt: belge

b.: II/20

b.+īm: II/8

b.+ıy “senin beratın”: II/9

bārat mārāt: berat vb. şeyler

b. mārāt: II/20

bekle-: bekle-

b.: tek. 2. kişi emir: II/3,

b.-r: VII/14

Bektaş: özel ad

B.: VI/2, VI/11, VI/14

B.+ı: VI/12, VI/15, VI/21, VI/23, VI/25,
VI/27, VI/29

B.+la: VI/26

bele: bela, musibet

b.: VI/3, VI/28

b.+den: V/28

bele: böyle, bu şekilde

b.: V/11, V/28, VI/28

bēlē-: bulaştır-

b.-y-ı-yı “bulamıyor”: III/8

bēlece: böylece, bu şekilde

b.: I/19, IV/14

beled: yerleşim yeri, memleket

b+e: VIII/3, VIII/4

belet: bk. beled

b.+te: VIII/5

bēleyse: böyle ise

b.: I/12

bēlī : evet

b.: VIII/3

belkī: belki

b.: VI/25

bere: vücuttaki çürük

b.+m+i: VI/5

bēşer: insan

b.: IX/6

bēşik: beşik

b.+te+y+ken: I/25

b.+tē+kī: I/27

bēzēn-: süslen-

b. “tek. 2. kişi emir”: IV/9

b.-ır: IV/9

bezenip düzen-: iyice süslen-

b.-ip düzēn-ır: IV/9

bı: 1. işaret sıfatı 2. işaret zamiri

b.: V/15, V/19, VII/7, VIII/7, IX/3, IX/4

bī: bk. bı

b.: I/5, I/6, I/10, I/15, I/16, I/23, I/29,

III/2, IV/3, IV/4, V/3, VI/3, VII/3,

VII/17, IX/2, IX/5, IX/7, IX/8, IX/9,

IX/10, IX/15, IX/16, IX/24, IX/26

bıgazlā-: hayvanın boğazını kes-

b. “teklik 2. kişi emir”: III/2

b.-dı: III/3, V/19

b.-yî “boğazlıyor”: V/7, V/12

bigün: bugün

b.: I/15, V/5

bilār: bunlar

b.: V/6

b.+în: V/2

binda: hâl böyle olunca, o zaman

b.: I/12

binnār: bunlar

b.+în: III/1

bîrda : bu yerde

b.: IV/6

bil-: bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulun-

b.-î-se-y: VII/3

b.-î-y-dî-y: VII/17

b.-î-y-miş-se-y: IX/24

b.-me-n-em: IX/2, IX/8

bîle-I: böyle

b.: I/5

bîle-II: beraber

b.+m+ce “benimle beraber”: IX/15, IX/21

b.+y+ce “seninle beraber”: IX/22

bilen: bilen kişi

b.+n+ne+n “bilen ile”: VII/6, VII/10

bir: 1. Belirsizlik sıfatı 2. Sayı sıfatı

bîr: bir sayı sıfatı

b.: I/1, I/4, I/5, I/6, I/8, I/10, I/13, I/16,
I/17, I/20, I/22, I/23, I/25, I/27, II/1,
II/2, II/3, II/4, II/7, II/10, II/12, II/15,
II/18, III/1, III/2, III/8, III/9, III/10,
III/11, IV/1, IV/5, IV/7, IV/11, V/1,
V/2, V/3, V/4, V/5, V/7, V/9, V/12,
V/19, V/22, V/26, VI/1, VI/2, VI/4,
VI/8, VI/10, VI/13, VI/14, VI/15,
VI/17, VI/20, VI/27, VI/28, VII/1,
VII/2, VII/4, VII/5, VII/6, VII/7,
VII/8, VII/9, VII/10, VII/12, VIII/1,
VIII/3, VIII/4, VIII/5, VIII/6, VIII/7,
IX/1, IX/3, IX/4, IX/5, IX/10, IX/13,
IX/14, IX/15

b.+î+n+de: I/2

bîrce: biraz

b.: II/5, III/8

bîrdîğ: bir daha

b.: VI/25

bîrer: birer

b.: V/2

bîrer bîrer: birer birer

b. bîrer: VI/16

bîrez: biraz

b.: VI/6

bir ikkî: bir iki

b. ikkî: VII/5, VII/8

bîrînç: piriñç

b.: V/7

bîrîncî: ilk, en baştaki

b.: I/19, VII/4

birkaç: birkaç

b.: V/14

bîr-: tüken-, mevcudu kalma-

b.-mez: I/14

bîtin: bütün

b.: I/6,

biz: biz

b.: V/18, IX/8

boşasan: boşarsın

b.+san: I/11

boyâhlı: boyalı, süslü

b.: VII/13

böyün: boyun

b.: II/16

b.+i+nın: III/9

bölüş-: bölüş-

b.-îr-ülh: IX/18

b.-meğ+e: IX/20

böyük: büyük

b.: I/3

böyülk: bk. böyük

b.: I/2

böyyük: bk. böyük

b.: VI/1

b.+i+dir: VI/12

bu: bk. bı

b.: VIII/5

bü: bk. bı
b.+nin: I/10
burda: bk. birda
b.: VIII/2
bırda: bk. birda
b.: VIII/4, VIII/8
buyır-: buyur-
b. “tek. 2. kişi emir”: IX/14
bütün: bk. bitin
b.: I/14
bütün: bk. bitin
b.: I/19
büd(ü)r-: sendelemek, tökezlemek,
ayağı takıl-
b.-ü.yü: VIII/6
can: canım (ünlem)
c.: I/17, I/22, I/26
can: vücut
c.+ı+y+a: VII/17
cânına duy-: kandırıldığını anla-
c.+ı+ n+a duy-di “canına doy-”: II/6
ceng: savaş
c.: VI/13, VI/28
c.+e: VI/7, VI/16, VI/20
cevap: cevap
c.: VI/4
cüt: çift
c.: II/10
çabâla-:
ç.-yı: III/9
çâğır-: seslen-, davet et-, gelmesini iste-
ç.-dı “gelmelerini istedi”: V/27
ç.-ım “çağırayım”: II/3
ç.-ır “seslenir”: I/16
ç.-ır “seslenir”: I/22
ç.-ir “gelmesini ister”: I/11
ç.-ıl-lar “davet ederler”: VII/7
ç.-sa: “davet ederse” VII/4
çâl-: kapıya elle vur-
ç.-ır: IV/13, VII/15
ç.-ir: IX/13, IX/19
çemlîğ: ağaçlık alan

ç.: VI/18
çarşı: çarşı
ç: I/3
çetiğ: çalı çırpı
ç.: IX/4, IX/9, IX/15
ç.+y+ı: IX/4, IX/10
çevir-: alıkoy-
ç.-ir: I/3
çığ-: 1. içeriden, kapalı bir yerden dışa-
rıya yönel- 2. git-
ç.-anda: “çıktığımda” VI/3
ç.-ar: I/16, I/17, VI/23, IV/5, VI/22,
IX/13, IX/19
ç.-ı-y-am “çıkıyorum”: IX/22
ç.-tı: I/6, II/2
ç.-a bil-mêz-miş “çıkamazmış”: IV/2
çığart-: çıkar-
ç.-a: III/8
ç.-ı-mış: IV/2
çim-: yıkan-
ç.-er: VII/14
çirkiğ: çirkin
ç.+dî: VII/16
çobân: çoban
ç.: V/4, V/8, V/12, V/13, V/15, V/20,
V/21, V/22, V/28, IX/1, IX/27
ç.+a: IX/2
ç.+ı: V/1
ç.+în: IX/3, IX/4, IX/5, IX/7, IX/25, IX/26
çobânnîğ: çobanlık
ç.+a: IX/3
çoğ: çok, fazla
II/1, II/2, III/1, IV/1, V/5, V/19, V/25,
VI/1, VI/13, VI/26, VI/28, VII/1,
VII/2, VII/3, VII/10, VII/16, IX/1
çöğ: bk. çoğ
ç.: I/1, I/10, I/14, I/15, I/16, II/7, III/9,
IV/14
çoğ bilen: işinin ehli, usta
ç. bilen+ne+n: VII/6, VII/10
çöl: yaban
ç.+e: III/4

ç.+in: V/4
da: bağlaç
d.: V/8
daban: taban
d.: VI/17
daban döğ-: at ayağını sıkıca yere vur-
d. döğ-meğ-e: VI/17-18
dağ: bk. da
d.: VI/26, VI/27
dāğıt-: ileri derecede yıprat-
d.-tı: II/10
dāh: bk. da
d.: I/6
dāh: bk. da
d.: VIII/7, VIII/9
d.: VI/26, VI/27
dāl-: kendinden geç-
d.-di: II/6
dam: binanın üst tarafındaki düzlük
d.: III/3
d.+a: VI/23
d.+da: I/8
daş: taş
d.: V/25, V/26
d.+ı+na: VIII/6
daya-: yasla-
d.-ar: IX/25
de: bk. da
d.: I/20, I/24
dāvār: at, eşek cinsinden büyük baş
hayvan
d.: IX/1, IX/7
dē-: duygu ve düşünceleri söz ile ifade
et-, söyle-
dē-: bk. dē-
d.-yıl-le “söylüyorlar”: VIII/7
d.-dī: II/7, II/8, II/9, II/11, V/20, V/22,
VI/8, VI/11, VI/24, VII/2, VII/5, VIII/2
deg-: temas et-
d.-mē-mış: I/20
d.-ip: “değmiş” I/24
dēl-: sivrisinek ısır-

d.-dī: VI/5
dēlīk: delik
d.: IX/13
dēllüg: bk. dēlīk
d.+e: IX/25
dēmeh: demek ki
d.: VII/17
derhal: hemen şimdi
d.: I/11
dēy-: bk. dé-
d.-dī “söyledi”: VII/4, VII/5, VIII/1,
VIII/2, VIII/4, VIII/7, VIII/8
d.-dī-le “söylediler”: VII/4, VIII/3
di-: bk. dē-
d.-me-dī-m “söylemedim”: IX/27
d.-y-er: I/11, I/12, I/14, I/17, I/21, I/22,
I/23, I/25, I/27, I/29, III/2, IV/4, IV/5,
IV/8, IV/10, IV/13, V/24, VI/10,
VI/14, VI/24, VI/26, VII/8, VII/10,
VII/11, VII/13, VII/16, IX/2, IX/6,
IX/7, IX/8, IX/11, IX/12, IX/13,
IX/14, IX/16, IX/17, IX/19, IX/20,
IX/21, IX/23, IX/24, IX/27
d.-y-er-em “söylerim”: IV/6
d.-y-el-le “söylerler”: VIII/1
d.-yēl-le: bk. d.-yel-le: I/10
d.-y-ı-y “diyor”: II/3, II/5, III/2, III/5,
III/10III/12, IV/3, V/2, V/3, V/5,
V/11, V/14, V/15, V/16, V/18, VI/4,
VI/5, VI/6, VI/21
dīb: dip
d.+inde: VI/9
dileğ: dilek
d.+in: V/6
dillēš-: konuşmaya başla-
d.-ir: I/29
diye: edat
d.: VI/17
dizam: -
d.+ı: -
dolaş-:
d.-ı-yı: VII/12

döldir-: boş olan nesneyi dolu yap-
d.-miş: V/26

döli: boş olmayan
d.+dî: “doludur” IX/11, IX/15
d.+y_dî “dolu idi” IX/21

don: kılık, görünüm
d.+i+n+a: I/7
d.+i+n+dâ+dî: “donundadır” I/6

doym-: açken tok hâle gel-
d.-ar-san: II/4

döyir-: tok hâle getir-
d.-ma-m: II/3

dög-: yere hızlıca vur-
d.-e: VI/18

dögeç: döveç
d.+le: VI/20

dön-: gittiği yerden geri gel-
d.-di: V/22
d.-dîg+ten: III/7
d.-dîg+tên: VI/7
d.-di-ler: VI/29
d.-er: I/4, VII/10, VII/16, I/14, I/21,
I/23, IV/12

d.-er-ken: IX/3
d.-i-yi: V/10, V/14
dön-: değişime uğra-, dönüş-
d.-er: IX/26

d.-sîn: I/7
dön-: karşılık ver-
d.-dî: VIII/8

döşîn-: düşün-
d.-ir: IX/6, IX/11
döze-: tahammül et-
d.-e-mez: VI/22

dur-: bulunduğu yerde sabit kal-
d.-ir: I/16
d.- i-y “duruyor”: IX/19
d.- i-yı “duruyor”: V/9, V/13

dur-: bk. dur-
d.-di: II/10

düy-: işit-
d.-i-y: VI/19

dû ‘e: dua
d.: VI/3

dû ‘e êlê-: dua eyle-
d. êlê-miş: “dua eyler imiş” VI/3

dünen: dün
d.: IX/21

düş-: düş-
d.: VI/11

d.-er: I/9
d.-ti: VI/12

düş-: sağlığı bozulduğundan yat-
d.-i-p-tî: VII/9

düşîn-: düşün-
d.-i-y: “düşünüyor” V/4

düşkin: yaşlanıp aciz kal-
d.: V/16

düzêl-: düzenli hâle gel-
d.-ip “düzelmiş”: I/4

düzên-: süslen-
d.-ir: IV/9

âfak: görüntü
â.+î “görüntüsü”: I/9

eger: eğer
e.: VI/6, VI/24

êgli-: eğlendir-, keyiflendir-
ê.-y-îm II/5

êl: dokunma organı
ê.: III/7, III/8, V/9, V/14, V/23

elden git-: sahip olunanı kaybet-
e.+den gid-er: IX/22

êle: ulan
ê.: VIII/8

‘**elem**: âlem, halk
‘**e.**: IX/22

êlê-: bk. eyle-
e.“ tek. 2. kişi emir”: V/21

ê.-me-n-em “eylemem”: VIII/2
ê.-miş “eylermiş”: VI/3

ê.-r-îz “eyleriz”: VI/21
êle-: bk. eyle-

ê.-r-em
‘**elem**: el âlem, insanlar, halk

‘e.: IX/22

ēlī-: bk. eyle-

ē.-yi: III/10

emcēg: meme

e.+ī+n+ī: IX/5

ēmīzdīr-: emzir-

ē.-yi: IX/5

emr_ēt-: emir ver-

e._ēd-er: I/10, VI/21

en-: in-

e.-er-em: VI/14,

e.-eceg-em: VI/17

ēndīr-: indir-

ē.-dī-ler: VI/13

ēsīt-: duy-

ē.-tī: VI/10

ēt: et

ē.: III/8

ē.+ī: III/4, III/6, V/14, V/21, V/22

ē.+īn: III/3, V/9

ētlī: eti olan

ē: V/19

ē: bk. ēv

ē.+mīz+e “evimize”: III/5

ēv: hane, konut

ē.: I/9

ē.+de: III/10, V/10, VI/18

ē.+den: I/16

ē.+e: I/3, I/4, I/21, I/23, I/28, III/7, IV/3,

IV/4, IV/6, IV/12, V/10, V/14, V/22,

V/24, VI/7, VII/9, VII/13, VII/16,

IX/3, IX/23

ē.+ī: III/6, IV/12

ē.+īn: I/5

ē.+īn+dī: I/10

ē.+lēr+ī: III/4

ē.+lēr+ī+n+de: VI/17

ēvlēn-: eş edin-, izdivac

ē.-dī: I/8

ē.-eceg-em I/11

eylā-: anla-

e.-duğ+tan: I/15

eyle-: yap-

e.-di-ler: III/4

e.-r-īg: III/3

ēylē-: bk. eyle-

ē.-dī: V/21, VI/15, VIII/3

ē.-r: IV/10

ē.-se: V/6

eyrē-: bk. eyle-

e.-r-īg “eyleriz”: III/2

eyvān: bk. ayvān

e.+da: IX/25

ez: bk. az

e.: II/2, II/7

fayda: yarar, yararlılık

f.: I/30

feket: fakat

f.: VII/5, IX/2

fikr: fikir, düşünce

f.+ī+n+e: VII/12

f.+ī+n+de: IX/3

f.+ī+n+de kāl-ir: IX/3

f.+ī+n+e gēl-ir: VII/12

filan: falan

f.: V/21

fincan: fincan

f.: VI/23

gar: haydi, hemen

g.: V/10

gēce: gece

g.: IV/2, IV/3, IX/18

g.+sī+dī “gecesidir”: IV/3

g.+nīn: VII/6, VII/15

g.+sī+mīş “gecesiymiş”: IV/3

g.+y+se: VII/16

gēç-: geç-

g.-ende “geçtiğinde”: VIII/6

g.-i-yī “giriyor”: V/13

g.-i-yīl-ler “gidiyorlar”: III/7

g.-me-sē-y: “girmesin”: IV/4

g.-mi-y-ē-sjz: “girmeyesiniz”: III/5

g.-tī: “geçti”: II/9, V/22

g.-er “girer”: IV/5, IV/7, VII/14

g.-tığ+ı “geçtiği”: I/8
gēçī: keçi
 g.: II/3, II/4, II/12
 g.+y+e: II/2
gel-: gel-
 g. “tek. 2. kişi emir”: I/8, III/2, V/15, IX/18, IX/21
 g.-dī: II/7, II/11, V/8, V/19, V/22, VIII/3
 g.-dīg+ten: V/4, V/20
 g.-dī-m: IX/15, IX/20
 g.-dī-y “geldin”: IX/21
 g.-ende “geldiğinde”: VIII/2
 g.-ēn+ī: VI/9
 g.-ī-b-em “gelmişim”: IX/14
 g.-ī-p-ler “gelmişler”: V/6
 g.-īr: I/26, IX/4, IX/7, VII/13, VII/14, IX/10, IX/11, VII/12
 g.-ī-y “geliyor”: II/2, II/4
 g.-ī-y-dī “geliyordu”: V/5
 g.-ī-yī “geliyor”: VI/4, III/11, VI/18
 g.-ī-y-ler: III/6
 g.-l-em “gelirim”: VI/11, VII/8, IX/16
 g.-l-em “geliyorum”: VI/11
 g.-sın: VI/10, IX/12
 g.-me: VI/11
 g.-me-sen “gelmezsin”: VI/11
 g. zaman “gel zaman git zaman”: I/8
gene: yine, bir daha
 g.: I/20, V/19, VIII/3
gerçek: hakikat
 g.+ten: I/1, II/1, III/1, IV/1, V/1, VI/1, VII/1, IX/1
gerīb: yabancı
ġ: VIII/8
gēt-: bk. ġit-
 g. “teklik 2. kişi emir”: VII/5, VII/6
 g.-ī-p “gitmiş”: IV/4
 g.-ī-yī “gidiyor”: VI/19
 g.-mēġ+ī: IV/9
 g.-tī: II/2, V/20, V/27, VIII/3
 g.-tī-ler: III/4
 g.-tī-y “gittin”: II/12, II/18

gētir-: getir-
 g.-dī: V/24, VI/4
 g.-dī-ġ: IX/21
 g.-īm: IV/13
 g.-eġ “getirelim”: IX/11, IX/16
 g.-e-sen “getiresin”: I/14, I/20
 g.-ī: VI/19
 g.-īl-ler “getirirler”: IX/17
 g.-ir: I/28, I/29, IX/25, IX/27
 g.-ī-y “getiriyor”: IX/9
 g.-ī-yī “getiriyor”: IX/7
 g.-mī-nce “getirmeyince”: IV/4
ġéyr: gayrı, başka, farklı
ġ: VIII/3
ġir-: ġir-
 g.-dī: V/20, VI/10
 g.-ī-yī “giriyor”: V/8, VI/18
 g.-meden: I/7
ġir-: ġiy-
 g. “teklik 2. kişi emir”: IV/9
ġışī: bk. kişī
 g.: IX/8, IX/11, IX/12
ġit-: ġit-
 g.-eġ “gidelim”□: IX/11
 g.-el-ler “giderler”: IX/17
 g.-er: I/16, I/21, I/26, VII/7, VII/9, VII/14, IX/9, IX/13, IX/19, IX/22
 g.-er-em: IV/6, VI/10
 g.-er-ken: IX/3
 g.-ī-l-īr: V/7
 g.-īm “gideyim”: VII/10
 g.-iy “gidiyor”: III/11
 g.-ī-yī: V/8, V/13
ġizlīce: gizlice
 g.: VI/21
gör-: gör-
 g.-di: V/20
 g.- di-m: V/5, IV/5
 g.-di-y “gördün”: II/12, II/15, II/18
 g.-ince: I/9, V/8, V/13
 g.-ir “görür”: I/6, IV/14, VI/26, VI/27
 g.-i-y-em “görüyorum”: V/16

g.-meden: IX/17
g.-me-sen “görmersin”: VI/25, VI/27
g.-mez: V/24
g.-se: VI/18, VI/22
g.-sin: VI/25
göre: göre edatı
g.: VI/13
görük-: görülüyor ki, anlaşılan o ki
g.-en: V/19
görük-: görün-, gözük-
g.-ır: IX/24
görsed-: göster-
g.-ım: I/27
gözel: güzel
g.: I/6, I/10, VII/12
g.+iy+dj: II/16
gözellég: güzellik
g.+i: I/9
güle güle: gülerek
g. güle: V/14
güleş-: güreş-
g.-il-ler: VI/20
gün: gün
g.: I/1, I/2, I/4, I/5, I/8, II/1, III/1, IV/1,
VII/1, VII/4, VII/6, VII/7, VIII/5,
IX/1, IX/3
gün: bk. gün
g.: V/1, V/7, V/15, V/22, V/24, VI/1,
VI/8, VI/13, VI/16, VI/20
g.+de: VI/14
g.+i+n+de: VI/19
g. +nēr+ın: V/2, III/4
gün be gün: her geçen gün, günler geçtikçe
g. be gün: VI/8
gündüz: gündüz
g.: VII/16
hā-I: ünlem (şaşıрма)
h.: I/17, I/22, I/26, IX/13, IX/19
hā-II: ünlem (bıkkınlık)
h.: VII/14
ha-III: hep, yalnızca
h.: VIII/9

hāh: halk, ahali
h.: V/5
h.+ı: VI/28
h.+i+n+nan: VIII/7
hal: hâl, durum, vaziyet
h+a: V/3
h+da: IX/9
halay tep-: halay çek-
h. tep-meg: III/10
halķ ēyli-: yarat-
h. ēyli-y-i-p: IX/6
hardan: nereden
h.+dan: IX/8
han: han, yolcu barınağı
h.: VI/13
hāni: nerede
h.: II/8
hānim: hanım
h.: I/8, I/15, I/16, I/17, I/22, I/23, I/26,
I/27, I/28
h.+ā: I/21 +
h.+ı: I/10, I/14
hefte: hafta
h.: VI/20
helhele: zılgıt
h.: V/9, V/21
helhele vēr-: zılgıt çek-
h. vēr-i-y: V/9
h. vēr-dj: V/21
her: her
h.: I/2, V/6, VI/3, VII/9, VII/9, VIII/2
hērdj: hayırdır!
h.: IX/20
hērbizlig: hırsızlık
h.: IV/3
h.+ten “hırsızlıkla”: IV/4
hiç-I: hiç
h.: I/1
hiç-II: asla
h.: IX/2, IX/18
Ĥimi: Özel ad
Ĥ.-dı: III/8

Ĥimû: bk. **Ĥimi**

Ĥ.: III/9

Ĥimûv: bk. **Ĥimi**

Ĥ.: III/10, III/13

ĥörız: horoz

ĥ: V/7, V/12, V/19

hörēş-: “bulaşmak, sarılmak, örülmek”

h.-i-yi: III/12

ĥum: hepsi, bütün

ĥ: VII/10

ĥûkimli: hikmetli

ĥ+y+di: V/19

ibe: peki ya

i.: VII/13

iç: iç

i.-i: IX/10, IX/15, IX/21

i.-i+n+de: IX/12

i.-i+n+dē+kı: IX/24

iç-: iç-

i.-er-îğ: VI/24

içerî: içeri

i.+den: VI/27

i.+y+e: VI/10

içmeğ: içmek

i.: VI/13

i.-e: VII/5, VII/7

igne: iğne

i.: I/20, I/24

ikki: iki

i.: I/5, VII/8

ikkî: bk. ikki

i.: V/7, V/23, V/26, VI/3, VI/13, VI/14,

VI/16, VI/21, VI/23, VII/5

ikincî: ikinci

i.-: VII/5

ikîncî: bk. ikinci

i.: I/20, I/24, VI/20

ile: ile, birlikte

i.: VI/11

ilî-: bk. eyle-

i.-yi “eyliyor”: V/9, V/14

ilk: ilk

i.: VI/20

imdi: şimdi

i.: VII/8

inan-: inan-

i.-dı: V/24

indî: bk. imdî

ğ: VI/6, VII/11, VII/14, IX/17

inek: inek

i.: V/5

iste-: iste, arzu et-

i.-dî: VI/11, VI/25

i.-dîğ+im: V/14

i.-dîğ+i+n+e: V/11, VI/13, V/17

i.-dîğ+i+n+i: V/9, V/13

i.-dîğ+i+y: IX/11

i.-dûğ+i: IV/12

i.-meğ+e: V/6

i.-r-em: I/25

i.-sē-dî-y “istediysen”: II/8

i.-se-n “istiyorsun?”: III/10

i.-se-y “istersen”: I/32

i.-y “istiyor”: II/2, II/4

i.-y-ēm “istiyorum”: I/23, V/2, IX/12

i.-y-i “istiyor”: VI/19

iş: iş

i.+e: IX/14, IX/23

i.+î: V/3

i.+î+m: VIII/5

i.+ler: VII/17

i.+lēr+dî “işlerdir”: VII/17

i.+lēr+î: I/5, I/6

i.+ten: IX/7

işle-: işle-

işle+dûğ+im: I/17, I/22

işte: işte

i.: IV/14, V/3, V/11, V/28, VI/28

iv: bk. ev

î.+de: I/14

iyîm: yemek

i.: V/6, V/9, V/13, V/21

iyîm ēylē-: yemek yemek

i. ēylē-dî: V/21

i. èyle-se: V/6

iyim ilj-: Bk. iyim èylè-

i. ilj-yi: V/9, V/13-14

Jal: özel ad

J.+ı+n: VI/19

J.+ın: VI/15, VI/18, VI/26

Jalı: bk. Jal

J.: VI/15, VI/6, VI/7, VI/12, VI/16,

VI/21, VI/24, VI/27

J.+la “Jalı ile”: VI/22

J.+y+a: VI/26, VI/28

J.+y+ı: VI/28

Jalı Pir: bk. Jal

J. Pir+den: VI/12

J. Pir+em: VI/6

kaç-: kaç

ķ.-mış: II/6

ķ.-ar: IV/7, IV/12

ķaça ķaça: koşarak

ķ. kaç-a: V/20

ķāh-: kalk-

ķ.: IV/8 “tek. 2. kişi emir”

ķ.-ım “kalkayım”: VII/10

ķ.-ar “kalkar”: VII/14

ķālī: kızartma

ķ.: III/3

ķālī: bk. ķālī

ķ.: III/4

ķ.+ı+mız: III/5

ķal-: kal-

ķ.-acag: I/13

ķ.-dī: II/6

ķ.-dī-ğ: V/18

ķ.-ı “kalır”: VII/3

ķ.-ır: VII/7, IX/3

ķ.-ī-yı “kalıyor”: III/9

ķ.-l-am: IV/6

ķ.-mā-diğ+tan: III/11

ķ.-sın “kalsın”: II/13, II/16

ķaldır-:

ķ.-dır-ır “çalarak götür-”: IV/12

ķ.-dır-ır “bulunduğı yerden yükselt-”:

IV/10, IV/11

ķāldır-: kaldır-

ķ.- “tek. 2. kişi emir”: IV/9

ķ.-ı “kaldırır”: III/12

ķ.-ır: IV/10

ķalḫān: kalkan

ķ.+ı: IV/10

ķan: kan

ķ.: III/12

ķān-: ikna ol-

ķ.-ī-yı: V/17

ķapāğ: kapak

ķ. +ı+n: IX/23, IX/26

ķāp: bk. ķāpī

ķ.+mız: III/5

ķ.+sın: VII/15, IX/13, IX/19

ķ.+yī: IV/4, IV/13, V/27, IV/12

ķāpī: kapı

ķ: IV/5, IV/6, VI/9

ķardāř: kardeş

ķ.: II/11, V/2, V/9, V/10

ķ.+lar+ı+n+a: V/27

ķārn: karın

ķ.+ı: IX/17

ķārnī temeh āl-: tamah et-

ķ. **temeh āl-ı:** IX/17

ķārřı: karşı

ķ+sı+n+da: V/8, V/13

ķārřıla-: karşıla-

ķ.-dı-lar: VI/12

ķat: takım elbise

ķ.: I/20, I/23, I/30

ķ.+ı: I/24

ķaza: kaza

ķ.: VI/3

ķazān-: kazan-

ķ.-mış: I/25

ķazançlı: kazançlı, kārlı

ķ.: V/18

ķābil ʿēt-: kabul et-

ķ_ēt-mez: I/12

k_êd-er: I/13
kâdâr: kadar, değin
 k.: IV/6
kâdirîlê-: takdir et-
 k.-di-le: VI/13
kâhve: kahve
 k.: VI/23
kârar: karar
 k.: I/5
kârar vër-: karar ver-
kârânîg: karanlık
 k.+ı: IV/3
kâsr: kasır, saray
 k.+e: VI/26
 k.+i+m+e: VI/25
 k.+in: VI/21
 k.+i+n+de: VI/15
 k.+y_e: VI/27
kâve: bk. kâhve
 k.+yi: VI/24
kêbir: kabir
 k.: VIII/7
k+de: VIII/9
kêbirstannîg: kabristan, mezarlık
 k.: VIII/6
 k. **vër**-dî: I/5
kêf: keyif
 k.+lî: V/22
kere: defa, kez
 k.: I/26
kerez: kere, defa
 k.: VIII/1
Kêrrû: bk. Kesrû
 K.: IV/4
kēs-: kes-
 k.-j-y: III/12
 k.-j-yî: III/9
kēsîl-: kesil-
 k.-j-r: VI/27
Kēsî: özel ad
 K.: IV/12
Kēsry: bk. Kēsî

K.: IV/7
Kēsî: bk. Kēsî
 K.: IV/11
 K.+nın: IV/14
Kesrû: Bk. Kēsî
 K.+y+miş: IV/2
kıç: ayak
 k.+ı: VIII/6
 k.+î: II/13
kıl-: kıl-, yap-
 k.-sın: VII/17
kılıg: -
 k.+tâ+dî: III/6
kırâg: kıyı, kenar
 k.+î+n+a: I/21, I/26, III/11
 k.+î+n+da: II/19
 k.+î+n+nan: VIII/6
kız: kız
 k.: I/6, I/8, VI/22
 k.+ ı: VI/15, VI/29
 k.+î: I/7
 k.+ı+n+ı: VI/26
 k.+ı+nın: VI/2
 k.+ı+y+na+n “kızı ile”: VI/27
kî: iki
 k.: II/3, II/14
kiflet: kadın eş, karı, zevce
 k.+i+y: I/11, I/12
kılıç: kılıç
 k.: IV/10, IV/11, VI/28
 k.+j: III/12
kılık: anahtar
 k.+mîz: III/6
kılınc: bk. kılıç
 k.+ı: III/8, III/9
kim: bk. kimi
 k.: IV/9, IV/10
kim-I: soru zamiri
 k.: V/6, VI/18
 k.+dî “kimdir”: I/5
kim-II: gibi
 k.: IV/9, IV/10

k.+j: VIII/7
kimi: gibi
k.+j: VIII/7
kimse: kimse
k.: I/3, IV/5, IX/16
k.+sj: I/1
kiş: bk. kişi
k.+ye: V/15
kişi: erkek eş, koca, zevce
k.: III/1, III/2, III/3, III/7, IV/1, IV/7,
IV/8, IV/11, IV/12, V/18
k.+m: V/21
k.+n:n: V/24
k.+y+e: IV/10
kolbağa: kurbaga
k.: III/11
konuş-: konuş-
k.-mağ+a: IV/8
könşî: komşu
k.: IX/14, IX/15, IX/21
k.+n:n: IX/19
k.+şin:n: IX/13
kór: kör
k.: V/23, V/24, V/25
korh-: kork-
k.-im “korkayım”: I/33
k.-ı-y-am: V/16, VI/25
korhācan: korkak
k.-i+y+miş: IV/1
kōflr: uyuz
k.: IX/5, IX/6, IX/9
koy-: koy-
k.-ar: I/4
k.-dı: V/27
k.-ip “koymuş”: IX/5
k.-ı-yı: VI/5
k.-mā-dı: I/7
k.-maz: VI/23
kōyin-I: koyun
k.: II/5, II/6, II/15, IX/2, IX/4, IX/5
k.+a: II/4
kōyin -II: kollar arası, kucak

ķ.: V/25
kōmē: küme
k.+sj+n:n: IX/4
kör: kör
k.: V/21
ķubba: kubbe
ķ.: V/4
ķ.+y+a: V/8, V/13, V/20
ķuçāğ: kucak
ķ.+i+n+a: IX/26
ķuçahlaş-: kucaklaş-
ķ.-mağ+a: V/26
ķudrēt: kudret
ķ.+i+n+n:n: IX/24
ķumandan: kumandan
ķ.: I/10, I/20, I/25, I/29
ķ.+ın: I/9
ķumar: kumar
k.: VII/5, VII/10
ķumārčī: kumarbaz
ķ.: VII/11
ķundağ: kundak
ķ.+ta: I/28
ķurri: kuru
ķ.: II/13, II/16
ķurt: kurt
k.: II/1, II/4, II/5, II/6, II/7, II/8, II/9
ķ.+in: II/10, II/11, IX/5, IX/6, IX/9
ķ.+u: II/3
ķurtul-: bk. ķurtıl-
ķ.-dı: V/28
ķurtıl-: kurtul-
ķ.-dı-ķ “kurtulduk”: IX/23
ķus-: kus-, istifra et-
ķ.-ı-yı “kusuyor”: VII/9
ķutrēt: bk. ķudrēt
ķ.+i_n_n:n: IX/26
küçüg: küçük
k.+em: II/3
kül: kül
k.+de: I/17, I/22
küze: testi

k.+den: I/6
k.+nîn: IX/23, IX/24, IX/26
k.+y+e: I/4, III/6, IX/10
küzî: bk. küze
k.+y+e: IX/15
k.+y+î: IX/16
küzî: bk. küze
k.+y+î: IX/21
k.+yî: IX/25
mahlê: bk. meħelle
m.+nîn: VI/2
mal: mal
m.: IV/4, IV/13, VII/3, VII/7
m.+i: IV/14
m.+lâr+î: IV/12
mankas: makas
m.: I/20, I/24
mâzar: mezar
m.: V/5, V/19
meħelle: mahalle, yerleşim yeri
m.+de: IV/14
Meħemmed: özel ad
M.: I/1, I/3, I/5, I/7, I/9, I/15, I/19, I/21,
 I/26, VII/1, VII/2
M.+e: I/18, I/24
M.+î: I/11
meħle: bk. meħelle
m.+de: VII/12
meħlî: bk. meħelle
m.+ye: IV/5
men: ben
m.: I/11, I/33, I/34, II/3, II/21, III/13,
 IV/15, V/11, V/16, VI/11, VI/14,
 VI/16, VII/3, VIII/1, VIII/4, V/23,
 V/28, VI/3, VI/6, IX/7, IX/8, IX/12,
 IX/15, IX/21
m.+e: I/20
m.+î: II/5, II/7, V/21, VI/7, IX/6
m.+îm: I/31, II/8, VIII/5, IX/9
m.+nen “benden”: VIII/9
meselê: konu
m.+y.î: I/15

me ‘şet: maişet, geçim
m.: VIII/1, VIII/5, IX/8, IX/10
me ‘şet êle-: yaşa-, hayatını sürdür-, ge-
 çimini sağla-
m. êle.-me-n-em: VIII/1-2
m. êle.-r: IX/10
m. êle.-r-em: VIII/5
me ‘şet et-: bk. me ‘şet êle-
m. ed.-êrih: IX/8
meydan: meydan
m.+a: VI/22, VI/24
m.+a çıh.-ar: VI/22
mîraz: murat, dilek, istek
m.: V/6
mi: bk. men
m.+y+e: VII/17, VIII/9, IX/14, IX/16,
 IX/22
miçek: sivrisinek
m.: VI/5
min-: bin-
m.-dî: VI/10
Mîrze: özel ad
M.: VI/1, VI/3, VI/4, VI/6, VI/7, VI/9
M.+den: VI/8
M.+y+î: VI/5
Musullu: Musul halkından olan
M.: VIII/1, VIII/2, VIII/4, VIII/8
nâğāda: ne kadar
n.: V/18
nağda: bk. nâğāda
n.: IV/13, VII/11
nâhîr: sürü
n.: V/1
Naħsî Balan: özel ad
N. Balan: VI/17
nâl: nal
n.+în: II/9
namuslîh: namus
n.: IX/22
ne: ne
n.: I/20, I/24, I/30 , III/2, V/10, V/15,
 V/23, VI/4, VI/8, VII/13, IX/20, IX/22

n.+dî “neyin var?”: I/15

nêce: nasıl

n.: I/33

nêçe: kaç

n.: V/7, V/22, VI/14

nêdî: nedir

n.+dî: III/12

ne ‘let: lanet

n.: VIII/8

nêñî-: bk. nêynî-

n.-dîy: II/20

nêynî-: ne eyle-

n.-dî-y: II/14, II/17

nice: nasıl

n.: IX/21

ni: bk. ne

n.Ə-ner-em “ne eylerim”: IX/25

nişî: niçin, neden

n.: II/7

o: o

o.: I/17, I/22, I/27, V/12, VII/9, IX/18

ōdin: odun

ō.: III/4

ōğıl: oğul

ō.ı: V/21, VI/2, VII/1

ō.ım: V/15

ō.ı+n+a: VII/2

ō.ı+yı: VI/7

ōğın-: dolaş-

ō.-dı: VIII/2

ōğırır-: hırsızlık et-

ō.-y-a-mā-dî-m: IV/6

oğlan: oğlan

o.: V/15, VII/3, VII/8, VII/9, VII/10,

VII/11, VII/12, VII/13, VII/14, VII/15,

o.+a: VII/7

o.+dı “oğlandı”: VII/15

ol-: ol-

o.-dı: V/10, V/14, V/23, VI/16, IX/18

o.-ı-p: VI/8, V/24

o.-ır: I/19, I/25, V/7

o.-maz: V/11

ō.-mış-am: V/23

o.-du-ğ: V/18

o.-dîğ+tan: V/16

o.-:dûğ+u VIII/1

o.-mag+ı+n+a: V/24

on: sayı sıfatı

o.: VI/16

onda: o zaman

o.+da: II/3

ōr: bk. ora

o.+y+ı “orayı”: VIII/3

ora: ora

o.: VIII/7

orda: orada

o.: I/16, VI/12, VI/18

ōrdî: ordu

ō.: I/8, I/14, I/19

ōtır-: otur-

ō.-dı-lar: III/7, IV/8, V/25

ō.-ır: III/11

otlāt-: otlat-

o.-tuğ+u+m: V/5

ōyin mōyin: oyun moyun

ō. mōyin: II/17

oyna-: oyna-

o.: VII/6

o.-mag+a: II/5, IV/10, IV/11

o.-r: VII/10

o.-sa-y: VII/5

oynas: kendisiyle zina edilen karşı cins

o.+ı: V/26

o.+î: V/2

o.+ın: V/22

o.+la: V/24

oynas-: seviş-

o.-ı-y-mış-la “oynuyorlarmış”: IV/8

ōyzi: o taraf, o tarafa doğru

ō.: V/17

būyzi: bu taraf, bu tarafa doğru

b.: V/17

ō. būyzi: orası burası derken...

V/17

ödē-: öde-
ö.-miş: I/19
ög: ön
 ö.+i+m+de: IV/9
 ö.+i+nde: VI/22
ögce: önce
 ö.: II/5, IX/14
ögçe: bk. ögce
 ö.: I/7
ögren-: öğren-
 ö.-düg+tan: I/21
 ö.-ince: I/26
öl-: ölü
 ö.-dî: VIII/8
 ö.-e-sey “ölürsün”: VI/25
 ö.-en-nen “öldükten”: VII/3
 ö.-ir: VI/6, VII/7
 ö.-l-em: V/16
 ö.-sey “ölsen”: VI/27
öldür-: öldür-
ö.-di-ler: V/28
ö.-di: VI/28
öli: ölmüş olan
 ö.: III/13, VI/25
öli düş-: öl-
ö. düş-i-yi: III/13
öpüş-: öpüş-
ö.-meg+e: IV/8, V/25
ört-: ört-
 ö.-er: IV/4
 ö.-ti: V/27
öz: kendisi, o
 ö.: VI/15
 ö.+i+n “kendisini”: IV/2
 ö.+i+n+i “kendisini”: VII/7
 ö.+î+n+i “kendisini”: IX/5
 ö.+lër+î+n+nen “kendilerinden”: VII/5
parā: para
 p.+sı+n “parasını”: VII/11
 p.+ y “paran” : VII/11
parça: parça
 p.: VI/21

parçala-: parçala-
 p.-mağ+a: VI/23
partal: çamaşır, elbise
 p.: I/8
 p.+lar+dan: I/23
 p.+ı+y+î: IV/9
 p.+dan: VII/12
paşa: paşa
 p.: I/31
 p.+dan: I/33
perrem perrem: param parça
 p. perrem: III/10
pêylevân: pehlivan
 p.+ı: VI/14, VI/16
 p.+ıy+miş+lar: VI/3
pöhl: bok
 p.+a: III/8
 p.+i: III/11
 p.+i+m: I/31
rast: rast
 r.: II/2, VII/13, IX/15, IX/10
rast gel-: rastla-
 r. gël-dî-m: IX/15
 r. gël-îr: VII/13, IX/10
 r. gël-î-y “rastlıyor”: II/2
râz: bk. rast
 r.: II/4, II/7
 r. **gël-**: bk. rast gel-
 r. **gël**-î-y: II/4
 r. **gël**-dî: II/7
rehmet: rahmet
 r.: VII/16
Remsiye: özel ad
 R.: IX/25
rızık: rızık
 r.+ı+m+î: IX/6
rızık: bk. rızık
 r.+î+m: IX/12
 r.+î+m+î: IX/27
 r.+i+n+î: IX/9
Rustam: özel ad

R.: VI/2, VI/8, VI/9, VI/10, VI/11, VI/16,
VI/19, VI/22, VI/24, VI/26, VI/28

R.+la: VI/12, VI/29

rûh: ruh

r.+i+y+e: VIII/8

sağ: sağlam, diri, sağlıklı

s.: I/34, II/9, II/21, III/13, IV/3, IV/15, V/28

sal-: bırak-

s.-a-san "salarsın": VI/7

s.-di "saldı": II/7

s.-ir "salar": IV/5, IV/12, IX/4

s.-i-y "salıyor": II/4

s.-i-yı "salıyor": VI/7

s.-l-am "salarım": VI/6

sālhum: salkım

s.: I/13, I/18, I/30

sallā-: salla-

s.-dı: II/6

s.-ar: VII/9

sarāl-: sarar-

s.-ip: VI/8

s.-ip sol-mağ+a: VI/8

sarf: harcama

sarf_ēt-: harca-

s. e--er-miş: I/2

sāhib: sahip

s.+ın "sahibini": I/9

sat-: sat-

s.-ar: IX/10

s.-ar-mış: I/2

salamat: selamet

s.: III/13

sāhlan-: saklan-, gizlen-

s.-ir: I/6

sākkel: sakal

s.+i+n+e: I/31

se 'et: saat

s.: VII/5

s.+ten: VII/8

sālamat: bk. salamat

s.: II/21, IV/15

sebbēh: sabah

s.: IV/6, IX/18

s.+sı: I/4

sebet: sepet

s.: IV/7

s.+e: IV/11

sehēb: bk. sāhīb

s.+i: IX/1

s.+i+n+e: IX/7

selamat: bk. salamat

s.: V/28

selemat: bk. salamat

s.: I/34

sēle-: söyle-

s.: "tek. 2. kişi emir": VII/4

s.-di: VI/9

s.-r: IX/22

s.-di-y "söyledin": VII/17

sēli-: bk. sēle-

s.-yi "söylüyor": V/9, V/10, V/13

sen: sen

s.: II/7, II/14, II/17, II/20, VI/26, VII/17

s.+i: II/3, II/5, V/15, VI/4, VI/6, VII/4

s.+iy "senin": VII/11, VIII/7

sēr-: ser-

s.-duğ+i: I/8

Sēri: özel ad

sēri': koşucu (?)

s.: III/5

s.+den: III/10, III/12

sēvin-: sevin-

s.-ir: IV/14

sēvine sēvine: sevinerek

s. sēv-i-n-e: I/28

sēyle-: bk. sēle-

s.-meg: V/3

sıç-: sıç-

s.-il_lar "sıçıyorlar": III/6

sıh-: sık-

s.-mağ+a: VI/6

sıhıl-: sıkıl-

s.-ır: VI/22

sıhıl-: bk. sıhıl-

s.-î-sân “sıkılıyorsun”: I/15
s.-î-yî: I/14, III/9
şıhtılı: sıkıntılı
s.: I/26
şınah sal-: dikkat et-
s. sal-ır: IX/4
sıra: sıra
s.: IV/8
s.+da: IV/11
si: sen
s.+y+e “sana”: I/13, V/17, VII/3, VII/6,
IX/14, IX/16, IX/27
si: su
s.: III/11
s. sâl-ır: IX/4
sik: erkeklik organı
s.+î+n+e: III/11
s.+î+n: III/12
sile-: bk. sële-
s. “tek. 2. kişi emir”: IX/14
sileş-: konuş-
s.-şın: I/25
şipiril-: süpürül-
s.-i-p “süpürülmüş”: I/4
siy-: işe-
s.p sıç-: işe- ve sıç-
s.-î-p sıç-mı-y-â-sız: III/6
siz: siz
s.: I/34, II/21, III/13, IV/14, V/28
s.+e: V/2
sol-: sol-
sol-mağ+a: VI/8
son: son
s.+da “sonunda”: VI/14
son-: yenil-, mağlup ol-
s.-ar: VI/22
sondır-: birini yen-, yenilmesine yol aç-
s.-dı: VI/15
sör-: sor-
s.-dı: VIII/2, VIII/3, VIII/4, VIII/7
s.-dı-lar: VI/8
s.-dı-m: V/6

s.-ır: I/9, I/29
söyna: sonra
II/8, III/7, III/10, III/11, III/12, V/4, V/5,
V/6, V/7, V/15, V/16, V/20, VI/6,
VI/8, VI/16
söyni: bk. sōyna
s.: VII/3, VII/5, VII/8
söyra: bk. sōyna
s.: I/16, I/20, II/2, VIII/3
sökül-: sökül-
s.-meden: IX/18
sön-: yenil-
s.-er: VI/26
söndir-: birini yen-, yenilmesine yol aç-
s.-di: VI/16
söz: söz
s.: V/3, V/11, VII/6, VII/8, VII/13, IX/3,
IX/14
s.+di “sözdür”: V/15
s.+i: IX/8
s.+i+y: VI/10
söz ver-: söz ver-
s. ver “tek. 2. kişi emir”: IX/14
s. ver-ır: VII/8, VII/13
s. ver-miş-em: V/11
s. ver-se: VII/6
sümig: kemik
s.+î+n: III/3
sür-: devam et-
s.-di: VI/21
süt: süt
s.: IX/2
şart: şart
ş.+î: I/19, I/21, I/24, I/25, I/26
ş.+lār_î: I/13
ş.+l_m: I/12, I/20
şat: akarsu, ırmak
ş.: I/16, I/21, I/26
ş.+tan: I/17, I/18, I/22, I/23, I/27
şefak: şafak
ş.: IX/18
şefak sökül-: şafak sök-, gün ağar-

ş. s.-meden: IX/18
şehir: şehir
 ş.: VI/28
 ş.+de: VI/17
 ş.+ın: VI/12
 ş.+ı+n+e: VI/18
şerab: şarap, içki
 ş.: VII/4
şuḥ: çocuk
 ş.+lar: V/16, V/17
tāni:- tanı-
 t.-n-ır: IV/14
 t.-dı: V/22
tāvīg: tavuk
 t.+ı: III/2, III/3
tek: tek
 t.: VII/1
teli: geç vakit
 t.+si+n+de VII/6
temeḥ: tamah
 t.: IX/17
temme: tekme
 t.: II/10
tēṇike: teneke
 t.: VIII/5
tep:- tep-
 t.-meğ: III/10
teppe: tepe
 t.+y+e: V/10
terk: terk
 t.: VIII/3
terk ēylē:- terk et-, bırak-
 t. e.-di: VIII/3
tēz: çabuk
 t.: V/8, V/13
toḥan:- dokun-, etkile-
 t.-dı: VIII/9
torba: torba
 t.+y+ı “senin torbanı”: IV/9,
 t.+y+ı “torbayı”: IV/10
tökil:- dökül-
 t.- i-yı “dökülüyor”: VIII/6

t.-ir “dökülür”: IX/26
tut:- tut-
 t. “tek. 2. kişi emir”: V/23
 t.-ar: I/3
 t.-ı-yı “tutuyor”: VI/5
 t.-mağ+a: VI/19
 t.-ti: I/7
 t.-tiğ+ı: I/2
tutul:- tutul-
 t.-ır “tutulabilir”: VI/19
tüken:- bit-
 t.-mez: I/19
tülki: tilki
 t.: II/11
tük: tüy
 t.+ı+n “tüyünü”: III/3
uşağ: çocuk
 u.: I/29
 u.+ı “çocuğu”: I/28
 u.+ı+y “senin çocuğunu”: I/27
uşaḥ: bk. uşağ
 u.: I/25
ut:- kazan-, galip gel-
 u.-tı “kazandı”: VI/14, VI/24
utan:- utan-, hicab duy-
 u. “tek. 2. kişi emir”: V/15
utız:- yenil-, mağlup ol-
 u.-ır: VII/11
uzād:- uzat-
 u.-ı-yı: III/8, V/9, V/14
uzaḥ: uzak
 u.+tan: II/10
uzān:- uzan-
 u.-ır: IX/12
üç: üç
 ü.: I/12, III/5, V/23, V/28, VI/14, VII/3
 ü.+ı: II/14
üçinci: üçüncü
 ü.: V/19, VI/20, VII/6, VII/12
üçünci: bk. üçinci
 ü.: I/25, I/26
ürēg: yürek

ü.+î: I/14
ürëġi sıhıl-: canı sıkıl-
 ü.+î sıhıl-î-yî: I/14
üs: bk. üst
 ü.+nē+y+mış: III/4
üst: üst
 ü.+î: IX/3, IX/16, IX/21
 ü.+i+m+dē+kî: VII/11
 ü.+û: IX/22
üz: yüz
 ü.+î+n+e: I/9
 üz+û+nin: I/9
üzengi: üzengi
 ü.+yle: VI/5
üzim: üzüm
 ü.: I/18
 ü.+î: I/19
üzine düş-: (birine, bir şey) görün-
 ü.-î+n+e düş-er: I/9
üzüm: bk. üzüm
 ü.: I/13
vaht: vakit
 v.: V/19
vāht: bk. vaht
 v.+î_n_da: V/12
valla: vallah
 v.: VII/11, VIII/1, VIII/4, VIII/7
vallāhî: vallahi
 v.: IX/2, IX/8, IX/12
var: var
 v.: I/10, I/12, II/1, IX/1
vār: Bk. var
 v.: I/1, VIII/2
 v.+ıy+mış: I/1, II/1, III/1, III/2, IV/1
 v.+mış: V/1, V/2, VI/1, VI/2, VI/17
var: bk. var
 v.: IV/1, VI/9, VIII/3
var: bk. var
 v.: II/8, III/1, VII/1, VII/3, VII/11, VII/13,
 VIII/3
 v.+dî “var idi”: VII/2, IX/13
vāy: vay

v.: II/11, V/23
vazgeç-: vazgeç-
 v.-mē-dî-y: VIII/9
 v.-tî-m: IX/7
vā’ilde-: “vay” şeklinde ses çıkar-
 v.-er: IV/11
vēr-: ver-
 v.-î “verir”: I/30
 v.-im “vereyim”: V/15
 v.-ır “verir”: I/23, I/28
 v.-î_y “veriyor”: V/9
 v.-sē-dî-y “verseydin”: I/18
 v.-sē-y-dî-y: I/27
vēr-: bk. vēr-
 v.-dî: II/6
vēr-: Bk. vēr-
 v. “tek. 2. kişi emir”: IX/14
 v.-dî: V/21
 v.-î “verir”: V/17
 v.-î-yî “veriyor”: VI/5, IX/6
 v.-miş-em: V/11
 v.-mî-yî “vermiyor” : IX/2
vesyēt: vasiyet
 v.: VII/5, VII/6, VII/12
 v.-im: VII/3
 v.+lērî: VII/4
vîr-: vur-
 v.-ı-y “vuruyor”: III/8
vîr-: bk. vir-
 v.-dî: V/26, VI/28
 v.-ır: IV/11
vûr-: bk. vir-
 v.-dî: II/10
 v.-ı-y “vuruyor”: III/9
yalan: yalan
 y.: I/1, II/1, III/1, IV/1, V/1, VI/1, VII/1,
 IX/1
yālguz: yalnız, tek başına
 y.: III/9, V/18
yan: yan
 y.+da: VII/9
 y.+î+n+a: IX/13

y.+ı+n+da: IX/1, IX/4

yap-: yap-

y.-an: I/5

y.-ı-y “yapıyor”: V/4

y.-sa-y “yaparsan”: I/12

y.-tı: I/6

yār: yarı, yarım

y.+sı: IX/16

y.+sı+n+da: VII/15

yarāl: yaralı

y.: II/10, V/26

yārın: yarın

y.: VI/21

yārnsı: ertesi gün

y.+sı: VI/19

yāşıl: yeşil

y.: III/12

yāt- uyu-, yat-

y. “tek. 2. kişi emir”: II/19

y.-ar: VII/14

y.-ı-yı: VII/9

y.-maz: IX/18

y.-tūğ+ı: IX/25

yāvāş: yavaş

y.: IX/5

yāvāş yāvāş: yavaşça

y. yāvāş: IX/5

yāyıl- yayıl-

y.-dı: VI/17

yāyılış: yanlış

y.: VII/17

yaz: bk. yazı

y.+dan “dışarıdan”: VI/10

yaz-: yaz-, kaydet-

y. “tek. 2. kişi emir”: V/21

yazi: dışarı

y.+ya: IX/22

yātāğ: yatak

y+ı: I/4

ye-: ye-

y.-r: I/14

yē-: bk. ye-

y.-me-dı-y “yemedin”: I/15

y.-meg: II/4, II/8

y.-mēg: II/2

y.-meg-tēn “yemedin”: II/5

yēmēg: yemek, aş

y.: I/15, III/7, VI/13

yēmēg içmeg: yemek içmek

y. içmeg: VI/13

yēmēg memēg: yemek memek

y. memēg+e: III/7

yenge: yenge

y.+sı+n+e: V/10

yēr: yer

y.: I/4, I/5, VI/15

y.+de: VI/4, V/5

y.+e: VIII/2

y.+ı+n+de: I/5, II/10, V/4

y.+ı+n+e: VI/10

y.+ı+y+e “senin yerine”: V/23

y.+lēr+i+n+de: V/26

yērī-: yürü-

y.- “tek. 2. kişi emir”: IV/9

y.-dı: II/7

y.-dığ+i: VI/4

y.-r: VIII/5

y.-yī-r “yürüyor”: IV/5

yēr yurd: yer yurt

y. yurd: I/4

yērīne gēl-: gerçekleş-

y.+ı+ne gēs-sın: VI/10

yıg-: yığ-

y.-ar: IV/12, IX/10

y.-ar-kan: IX/15

y.-ı-yı: V/10

y.-mag+a: III/4

yıhlıya yıhlıya: ağlaya ağlaya

y. yıhlı-y-a: IX/23

yi-: bk. ye-

y.- “tek. 2. kişi emir”: II/13, II/16, II/19

y.-l-ler: III/6

y.-me “yeme”: II/7

yi-y-: bk. ye-

y. “tek. 2. kişi emir”: II/8
y.-i-mē-siz “yemeyesiniz”: III/5
yîr: bk. yer
y.+de: I/8
yoğurt: yoğurt
y.: VIII/5, VIII/6
yoğ: yok
y.: I/1, II/1, III/1, III/4, IV/1, V/1, VI/1,
VI/9, VII/1, VIII/2, IX/1
y.+tı: IV/5, VII/12, VIII/4
yoğsa: yoksa
y.: VI/9
yoğsa yoğ: yoksa öyle değil mi
y. yoğ: VI/9
yol: yol
y.: III/4
y.+a: II/6, VI/3, VI/10, VI/11
y.+da: III/5, VI/4
y.+lār_ı_na: III/7
yola çıḡ-: yolculuğa çık-
y.+a **çıḡ**-anda: VI/3
yola düş-: yolculuğa başla-
y.+a düş-meğ: VI/10-11
y.+a düş-ti: VI/11-12
yola vēr-: çekip git-
y.+a **vēr**-dij: II/6
yolla-: yolla-
y.-sān “yollarsın”: VI/7

yorğan: yorgan
y.: III/3, III/4, III/9
y.+î: III/10
yorḡunnıḡ: yorgunluk
y.+na_n “yorgunlukla”: IX/6
yüz: yüz sayısı
y.: VIII/8
yük: yük
y.+i+n “yükünü”: V/10
y.+i+n teppe+y+e yığ- “ne kabul ne de
reddet-”: V/10
zāman: zaman
z.: I/8
zēngin: zengin
z.: VII/2
z.+em “zenginim”: VII/3
zerēr: zarar
z.+î+y: VIII/9
zērḡ sāl-: atıl-
z. sāl-dî: II/7
zibîl: zibil, çöp
z.+de: I/17, I/22
ziyrēt: ziyaret
z.: V/12
z.+e: V/7, V/20
z.+î+n+e: V/5
zūmzig: yumruk
z.+le “yumruk ile”: VI/20

Kaynaklar

- AL ABBAS, Mohammed Abdulghani Elias; *Rıza Çolakoğlu'nun Telâfer'den Derlediği Metinlerde Geçen Halk Bilimi Ürünlerinin Şekil Bilgisi Açısından İncelenmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- ARGUNŞAH, Mustafa; "İrak Türkmen Türkçesindeki 2. Teklik Kişi Emir Eki -GInAn Üzerine", *Uluslararası VI. Türk Dili Kurultayı Bildirileri 20-25 Ekim 2008*, TDK yayınları, Ankara, s. 423-430.
- ARGUNŞAH, Mustafa; *Çağatay Türkçesi*, Kesit Yayınları (3. Baskı), Kesit Yayınları, İstanbul 2014.
- ATALAY, Besim *Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi-Endeks (4 cilt)*, TDK Yayınları, Ankara 1991-1992.
- BAREM, Ghadeer Mohammed Qasım; *Telâfer Mikrotoponimleri ve Dil İncelemesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- BAYATİ, Noor İbrahim Ahmed; *Telâfer Türkmen Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.
- BAYATİ, Noor İbrahim Ahmed; "Telâfer Türkmen Ağzı", *Kardaşlık* (Temmuz-Eylül 2017), S: 75, s. 24-28.
- BAYATLI, H. Kemal; *Irak Türkmen Türkçesi*, TDK Yayınları, Ankara 1996.
- (BEŞİRLİ), Çoban Uluhan; *Irak Türkmen Ağzı Grameri* (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi), Kerkük 2021.
- BULUÇ, Sadettin; "Tallâfer Türkçesi Üzerine", *TDAY-Belleten* [1974] 1973- 1974, s. 49-57.
- BURAN, Ahmet - ALKAYA, Ercan; *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.
- CLAUSON, Gerard; *An Etimological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: The Clarendon Press, 1972.
- ÇOLAKOĞLU, Rıza; "Telâfer'de Çağdaş Hoyrat Devinimi", *Değişik Yazılar*, Fuzuli Basım ve Yayınevi, Kerkük 2019, s. 79-82.
- ÇOLAKOĞLU, Rıza; "Telâfer'de Şiir Ne Zaman Başlamıştır?", *Kardaşlık*, S: 98 (Nisan-Haziran 2023), s. 43-45.
- ÇOLAKOĞLU, Rıza; *Telâfer Folkloru*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.
- ÇOLAKOĞLU, Rıza; "Telâfer Ağzının Özellikleri-Telâfer Ağzında Türkçedeki Anlamı Vermiyen Sözcükler"; *Türkmeneli*, S: 183 (Nisan 2023), s. 37-40.

- ÇOLAKOĞLU, Rıza; **Telâfer Ağzı Sözlüğü**, Kültür Ajans Yayınları, Ankara 2024.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ**; Cilt: 10, TDK yayınları, Ankara 1993.
- ERASLAN, Kemal; **Eski Uygur Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 2012.
- ERCİLASUN, A. Bican; **Türk Dünyası Üzerine İncelemeler**, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.
- ERCİLASUN, A. Bican (Edt.); **Türk Lehçeleri Grameri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- ERCİLASUN, A. Bican-AKKOYUNLU, Ziyat; **Kâşgarlı Mahmud Divanü Lugâti't-Türk**, TDK yayınları, Ankara 2015.
- GABAİN, A. Von; **Eski Türkçenin Grameri** (Çev. Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara 1988.
- GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız; "Telâfer Ağzı", **Karadeniz Araştırmaları**, C: 16, S: 61, s. 102-119.
- GÜLENSOY, Tuncer; **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara 2007.
- GÜLSEVİN, Güler; **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara 2007.
- HÜRMÜZLÜ, Habib; **Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü**, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayınları, Kerkük 2013.
- KARAAĞAÇ, Günay; **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, TDK yayınları, Ankara: 2013.
- KARAAĞAÇ, Günay; **Türkçenin Köktaşlar Sözlüğü (2. Cilt)**, Akçağ Yayınları, Ankara 2024
- ÖZÇELİK, Sadettin; **Urfa Merkez Ağzı**, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- SAATÇİ, Önder; **Dilde Arkaiklik Olgusu ve Irak Türkmen Ağızlarındaki Dil Unsurlarının Arkaiklik Bağlamında İncelenmesi**, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.
- SAATÇİ, Önder; "Hangi Dille Konuşuyoruz?", **Kardaşlık**, S: 93 (Ocak-Mart 2022), s. 8-11.
- SAATÇİ, Önder; "Kerkük Hoyrat ve Mânilerinde Millî Duygular-1", **Irak Türkmenleri İçin**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2020.
- SAATÇİ, Suphi; **Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşim Bölgeleri**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2009.
- TEKİN, Talât; **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**, T.C. Kültür Bakanlığı-Simurg Yayınları, Ankara 1995.
- TEKİN, Talât; **Orhon Türkçesi Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 2016.
- TELÂFERLİ, Ahmet; "Türkmen Şehri Telâfer", **Kardaşlık**, S: 42 (Nisan-Haziran 2009), s. 35-36.
- TÜRK, Vahit; "Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C: 44, S: 1996, s. 291-340.
- YAZICI, Nevin-ÖZDAĞ, Ümit; "Irak'ta Direnen Bir Türkmen Kent Telâfer", **Irak Coğrafyasında Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu (18-19 Mayıs 2012 / Bilecik) Bildiriler Kitabı**, s. 203-230.
- YILMAZ, Emine-DEMİR, Nurettin-KÜÇÜK, Murat; **Kıyas-ı Enbiya**, TDK yayınları, Ankara 2013.

TELÂFER AĞZI

Sahadan Derlenmiş Masal Metinleri Üzerine Bir İnceleme

Çin'den Balkanlara uzanan engin coğrafyada Türk dili, farklı lehçe ve ağızlarda binbir renge bürünerek yaşamaktadır. Bu renklerden biri de Telâfer Türklerinin dili ve kültürüdür. Yüzyıllar boyunca kendi ağızlarıyla masallarını anlatmış, ninnilerini söylemiş, türkülerini dillendirmişlerdir.

Elinizdeki bu kitap, Türkoloji çalışmalarında henüz yeterince ele alınmamış olan Telâfer ağzını, bölgeden derlenen masal metinleri üzerinden inceliyor. Dilin ses özelliklerinden söz varlığına, anlatım biçimlerinden kültürel yansımalarına kadar pek çok ayrıntıyı gün yüzüne çıkıyor.

Bu çalışma, yalnızca bir dil incelemesi değil, aynı zamanda Telâfer Türklerinin masal dünyasına, kültürel mirasına ve hafızasına açılan bir kapıdır. Türk dilinin çeşitliliğini ve zenginliğini daha yakından tanımak isteyenler için değerli bir kaynaktır.

YTB

dünbugün
yarın

ISBN 978-625-5905-27-7

9 786255 905277